

Universiteit
Leiden

De positie van De Nederlandsche Bank

Over veranderingen in de politieke legitimering

Lisa Don

s1148117

Instituut Politieke Wetenschap, Universiteit Leiden

Masterscriptie Nederlandse politieke instituties: oorsprong, functioneren en legitimiteit

Begeleider: Prof. dr. R.A. Koole

Aantal woorden: 17.524

Inleverdatum: 6 juni 2016

Abstract

Centrale banken vervullen een cruciale rol in vrijwel iedere samenleving (Buiten 2014, 1). Voor zowel een dergelijk politiek instituut als politici is een valide legitimering van de positie van het instituut door politici uitermate belangrijk om te kunnen functioneren. Barker (2004) spreekt in dit verband over het belang van “interne legitimering”. Interne legitimering omvat alle handelingen die bestuurders uitvoeren om aan zichzelf en hun directe omgeving te demonstreren dat ze gerechtvaardigd zijn in het handelingspatroon dat ze volgen. Ondanks de relevantie van centrale banken en hun legitimering door politici, is nog maar weinig aandacht besteed aan deze twee onderwerpen in politicologisch onderzoek (Lijphart 1999; Barker 2004). Om een bijdrage te leveren aan het verhelpen van deze tekortkoming in de literatuur, is in dit onderzoek de politieke legitimering van de positie van De Nederlandsche Bank (DNB) nader beschouwd. Onderzocht is hoe en waarom de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer wordt gelegitimeerd en of de politieke legitimering van de positie van DNB in de afgelopen twee decennia is veranderd. Deze vragen zijn beantwoord aan de hand van Bokhorsts typologie van vier kwalitatieve bronnen van legitimiteit (2011), in combinatie met een uitwerking van het theoretische kader van Alink et al. (2001) dat veranderingen in de politieke opvatting over een beleidssector verklaart door het plaatsvinden van externe gebeurtenissen. Via een inhoudsanalyse is vastgesteld dat de positie van DNB sinds de oprichting van het instituut in 1814 tweemaal op politiek-ethische en eenmaal op politiek-juridische gronden gelegitimeerd is geweest. De verandering in de legitimeringsvorm van de positie van DNB blijkt op grond van de bevindingen hoofdzakelijk te zijn veroorzaakt door twee externe gebeurtenissen: de oprichting van het Europees Stelsel van Centrale Bank (1998) en de financiële crisis (2008-2014).

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. De Nederlandsche Bank: van particuliere kredietverschaffer tot onderdeel van het Eurosysteem	4
3. Theoretisch kader	7
3.1 Van Weber tot Barker: theorieën over legitimiteit en legitimering	7
3.2 Het theoretische kader van Alink et al. (2001): verandering door externe gebeurtenissen	9
4. Operationalisering, onderzoeksmethode en data	14
5. Resultaten en analyse	17
6. Conclusie	24
Bijlage 1. Een overzicht van de ontwikkelingen in de positie van De Nederlandsche Bank	26
Bijlage 2. Codeboeken	31
2.1 Codeboek voor het identificeren van politieke legitimeringsvormen, afgeleid van Bokhorst (2011)	31
2.2 Codeboek voor het identificeren van de drie factoren die voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen kunnen zorgen, afgeleid van Alink et al. (2001)	32
Bijlage 3. Referenties	34
3.1 Overzicht van de tien geselecteerde verslagen van Tweede Kamerdebatten	34
3.1.1 Het geselecteerde Tweede Kamerdebat over de oprichting van het Europees Stelsel van Centrale Banken in 1998	34
3.1.2 De geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de financiële crisis die plaatsvond tussen 2008 en 2014	34
3.2 Overige primaire bronnen	36
3.3 Secundaire bronnen	38

1. Inleiding

Ondanks het feit dat centrale banken essentiële instituties vormen binnen vrijwel ieder staatsbestel, is tot op heden weinig aandacht besteed aan deze instituties in politicologisch onderzoek. Zoals Lijphart (1999, 232) terecht opmerkt wordt in politicologisch onderzoek veelal aandacht besteed aan de uitvoerende en wetgevende macht, politieke partijen, verkiezingen, belangenorganisaties en het rechtssysteem, maar sporadisch aan centrale banken. In juridisch en economisch onderzoek als dat van Boulding (1969) wordt de positie van centrale banken daarentegen uitgebreid beschouwd. Om een bijdrage te leveren aan het verhelpen van deze tekortkoming in politicologisch onderzoek, is de positie van De Nederlandsche Bank (DNB) in deze studie als onderzoeksobject geselecteerd.

Voor politieke instituties zoals DNB en politici is een valide legitimering van de positie van het instituut door politici uitermate belangrijk om te kunnen functioneren. Dit zorgt er namelijk voor dat politici hun instituties met vertrouwen en daadkracht kunnen besturen en het institutionele beleid op een effectieve manier kunnen uitvoeren (Barker 2004, 65; Black 2009, 1). Deze vorm van legitimering wordt door Barker (2004) “interne legitimering” genoemd en omvat alle handelingen die bestuurders uitvoeren om aan zichzelf en hun directe omgeving te demonstreren dat ze gerechtvaardigd zijn in het handelingspatroon dat ze volgen. Net als centrale banken, is deze belangrijke legitimeringsvorm echter nauwelijks onderwerp van politicologisch onderzoek. Derhalve tracht dit onderzoek tevens een bijdrage te leveren aan het verhelpen van deze tekortkoming in de literatuur door zich te richten op de legitimering van de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer.

Mediaberichtgeving uit de afgelopen twee decennia lijkt erop te wijzen dat de politieke legitimering van de positie van DNB onder druk is komen te staan door twee externe gebeurtenissen: de oprichting van het Europees Stelsel van Centrale Banken (1998) en de financiële crisis (2008-2014).¹ Een reeks van krantenberichten over de oprichting van het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB) en de financiële crisis indiceert namelijk dat deze twee gebeurtenissen voor een felle politieke discussie over de positie van DNB hebben gezorgd (zie onder andere De Leeuwarder Courant 28 april 1998; Schlaghecke 1999; Het Parool 31 juli 2009; Hofs 2009; Schinkel 2014). Hierbij geldt dat gezag dat veel besproken wordt, doorgaans niet stevig in het zadel zit (De Bakker 2001, 34).

Het zou merkwaardig zijn als Nederlandse politici de afgelopen twee decennia daadwerkelijk zo bemoeizuchtig hebben opgetreden omtrent de positie van DNB, gezien het uitgangspunt van de regering om de afstand tussen de politiek en DNB te bewaren (Ministerie van Financiën 2011). Dit roept de vraag op hoe en waarom de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer wordt gelegitimeerd en of deze politieke legitimering door de oprichting van het ESCB en de financiële crisis is veranderd. Derhalve tracht dit onderzoek de volgende vraag te beantwoorden: *hoe en waarom wordt de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer gelegitimeerd en is deze politieke legitimering in de afgelopen twee decennia veranderd?*

¹ Op 6 mei 2014 meldde Jeroen Dijsselbloem, minister van Financiën en voorzitter van de Eurogroep, dat de financiële crisis voorbij was (Van der Laan 2014).

Teneinde de hoofdvraag zo juist mogelijk te beantwoorden, is ook een aantal deelvragen geformuleerd. Deze deelvragen luiden als volgt:

1. *Hoe en waarom werd de positie van DNB door koning Willem I gelegitimeerd bij de oprichting van DNB in 1814?*
2. *Hoe en waarom werd de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer gelegitimeerd bij de oprichting van het Europees Stelsel van Centrale Banken in 1998?*
3. *Hoe en waarom werd de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer*
4. *gelegitimeerd ten tijde van de financiële crisis die tussen 2008 en 2014 plaatsvond in Nederland en daarbuiten?*

Mocht de politieke legitimering van de positie van DNB daadwerkelijk zijn veranderd in de afgelopen twee decennia, dan wordt tevens getracht een vierde deelvraag te beantwoorden:

5. *Hoe en waarom is de politieke legitimering van de positie van DNB door de tijd heen veranderd?*

Het doel van dit onderzoek is dus tweezijdig: enerzijds tracht het een verklaring te bieden voor de politieke legitimering van de positie van DNB, anderzijds tracht het een verklaring te bieden voor de eventuele verandering daarin. De hoofdvraag en de deelvragen zullen beantwoord worden aan de hand van Bokhorsts typologie van vier kwalitatieve bronnen van legitimiteit (2011), in combinatie met een uitwerking van het theoretische kader van Alink et al. (2001) dat veranderingen in de politieke opvatting over een beleidssector verklaart door het plaatsvinden van externe gebeurtenissen (zie Hoofdstuk 3).

Hieronder wordt in Hoofdstuk 2 de positie van DNB onder beschouwing genomen vanuit een politiek-historisch perspectief, om een overzicht te geven van de belangrijkste ontwikkelingen die zich in de positie van DNB hebben voorgedaan sinds de oprichting van het politieke instituut in 1814. Vervolgens worden in Hoofdstuk 3 allereerst twee vooraanstaande wetenschappelijke bijdragen over legitimiteit en legitimering uiteen gezet, teneinde een goede notie van het centraal staande concept politieke legitimering te creëren. Bovendien wordt in het eerste deel van dit hoofdstuk onderbouwd waarom dit onderzoek zich richt op de typologie van Bokhorst (2011) en het concept politieke legitimering. Aansluitend worden in het tweede deel van dit hoofdstuk een uitwerking van het theoretische kader van Alink et al. (2001) en de hypothesen gepresenteerd. In Hoofdstuk 4 worden de gebruikte onderzoeksmethode, data en operationalisering van de hoofdconcepten die dit onderzoek kent nader beschouwd. Hierna worden in Hoofdstuk 5 de bevindingen van dit onderzoek getoond en geanalyseerd, en wordt tot slot in Hoofdstuk 6 de conclusie van dit onderzoek gepresenteerd.

2. De Nederlandsche Bank: van particuliere kredietverschaffer tot onderdeel van het Eurosysteem²

Sinds de oprichting van DNB in 1814 is het instituut *sui generis* geweest (Van Zwet 2001, 1). In ruim twee eeuwen tijd heeft DNB zich ontwikkeld van particuliere kredietverschaffer tot integraal onderdeel van het

² In Bijlage 1 is een overzicht gepresenteerd van alle belangrijke ontwikkelingen die sinds 1814 van invloed zijn geweest op de positie van DNB.

Eurosysteem. Vandaag de dag is DNB (mede)verantwoordelijk voor het gemeenschappelijke monetaire beleid in het eurogebied (als onderdeel van het ESCB), het toezicht op de financiële instellingen (als ZBO), het waarborgen van de veiligheid en betrouwbaarheid van het betalingsverkeer (als onderdeel van het ESCB), resolutie (als onderdeel van het ESCB)³, het geven van economisch advies aan de regering (als ZBO) en het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van haar andere taken (als ZBO) (De Nederlandsche Bank 2016d).⁴ De taak van DNB als “hoedster van financiële stabiliteit” is sinds haar oprichting in 1814 echter onveranderd gebleven (De Nederlandsche Bank 2016a, 2).

De omstandigheid waarin DNB in 1814 door Willem I werd gesticht maakt het instituut niet alleen ouder dan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830), maar ook een uitkomst van autoritair leiderschap (Van Zwet 2001, 1). Ondanks deze bijzondere omstandigheid kon de positie van DNB worden gerechtvaardigd door het economische doel van het instituut. Koning Willem I richtte DNB namelijk op om “den Koophandel, als den zenuw van dezen Staat, op te beuren uit het verval, waarin voorgaande tijden en omstandigheden den zelven hebben gebracht”. Hij stelde “dat tot regelmatige bevordering van dien [geld] omloop, geen heilzamer middel te vinden is dan de invoering eener op openbaar gezag ingestelde Nationale Bank” (Besluit van den Souvereinen Vorst, 25 maart 1814).

Nadat Nederland de Gouden Standaard had verlaten in 1936, trad DNB steeds nadrukkelijker naar voren als monetaire instelling (De Nederlandsche Bank 2016a, 2). Vanuit de gedachte dat de werkzaamheden van DNB belangrijke publieke taken omvatten, werden de aandelen van DNB in 1948 genationaliseerd (Ministerie van Financiën 2006, 2). De nationalisering van DNB ging gepaard met een wijziging van de Bankwet in datzelfde jaar. In de Bankwet van 1948 werd de verantwoordelijkheid van DNB voor het monetaire beleid geformaliseerd; DNB was vanaf dit moment officieel verantwoordelijk voor het op peil houden van de waarde van het geld (Ministerie van Financiën 2006, 1). De minister van Financiën werd hierbij aangewezen als eindverantwoordelijke, wat nogmaals benadrukt hoe belangrijk dit beleid was voor de overheid als onderdeel van haar algemene welvaartspolitiek.

In de periode na de invoering van Bankwet van 1948 kwam langzaam maar zeker de Europese samenwerking op gang. Deze samenwerking werd in 2002 bezegeld met de invoering van een gemeenschappelijke munt in Nederland en elf andere EU-lidstaten. De invoering van deze munt, de euro, ging gepaard met de invoering van een gemeenschappelijk Europees monetair beleid, waarvoor de formulerings- en uitvoeringsverantwoordelijkheid via het Verdrag van Maastricht bij het ESCB is gelegd (Europese Centrale Bank 2009, 12). Het ESCB is op 1 juni 1998 in werking getreden en bestaat momenteel uit de Europese Centrale Bank (ECB) en de 28 centrale banken van de EU-lidstaten (Ministerie van Financiën 2006, 1).

³ Vanaf 1 januari 2015 is DNB aangesteld als nationale resolutieautoriteit. Dit betekent dat wanneer een bank ondanks het toezicht toch in problemen komt, DNB ervoor zorgt dat kritieke functies zoals kredietverlening en sparen kunnen worden gecontinueerd. Door deze beheerste aanpak van bankfalen wordt bijgedragen aan de stabiliteit van het financiële systeem en de bescherming van depositohouders (De Nederlandsche Bank 2016c).

⁴ Deze taken zijn neergelegd in de Wet op het financieel toezicht, de Wft. “De Wft is uitgewerkt in een groot aantal besluiten, regelingen en beleidsregels. Samen vormen deze regels de basis voor het financieel toezicht in Nederland. Het merendeel van deze regels vindt zijn oorsprong in Europese regelgeving en is door implementatie van Europese richtlijnen in de Nederlandse wet terechtgekomen” (Bierman et al. 2015, 1).

De meeste taken die krachtens het Verdrag van Maastricht aan het ESCB zijn toegekend, worden in de praktijk uitgevoerd door het Eurosysteem dat enkel uit de ECB en de EU-lidstaten die de euro als munteenheid hebben ingevoerd bestaat (Hosli 2005, 47; Europese Centrale Bank 2009, 3). Omdat het Eurosysteem krachtens Artikel 108 van het Verdrag van Maastricht geheel onafhankelijk van de politiek dient te handelen⁵, was een formele wijziging van de verhouding tussen de Nederlandse overheid en DNB, zijnde een integraal onderdeel van het Eurosysteem, noodzakelijk (Europese Centrale Bank 2009, 6; Koolhaas 2014). Derhalve werd door middel van een wijziging van de Bankwet in 1998 de minister van Financiën zijn aanwijzingsrecht afgenomen. Dit houdt in dat de minister niet langer het laatste woord had over de besluitvorming van DNB (Zijlstra 2009, 100).

Door deze externe gebeurtenis heeft de positie van DNB, in de woorden van voormalig DNB-president Wellink (2002), “een interessante metamorfose ondergaan”. In 1998 heeft DNB namelijk twee bestuursrechtelijke gestalten aangenomen: van een integraal onderdeel van het ESCB en van een ZBO (Ministerie van Financiën 2008). Het eerstgenoemde gestalte impliceert dat DNB volledig onafhankelijk van de Nederlandse staat handelt, terwijl het laatstgenoemde gestalte impliceert dat DNB onder de verantwoordelijkheid van de minister van Financiën handelt. Deze nieuwe, dubbele identiteit van DNB werd door critici beschouwd als een versterking van het democratisch tekort dat sinds 1814 binnen het instituut heeft bestaan door het ontbreken van een electoraal mandaat, omdat DNB sinds 1998 noch als onderdeel van het ESCB, noch als ZBO over een (indirect) electoraal mandaat beschikt. Als gevolg van dit tweeledige tekort zou de positie van DNB volgens critici nog maar moeilijk te legitimeren zijn (De Haan en Eijffinger 1994; Algemene Rekenkamer 1995; De Leeuwarder Courant 28 april 1998; Schlaghecke 1999).

Vervolgens is de legitimiteit van de positie van DNB nog verder onder druk komen te staan door een tweede externe gebeurtenis, namelijk de financiële crisis die in 2008 uitbrak in Nederland en daarbuiten. De spanning tussen DNB en de leden van de regering en de Tweede Kamer was duidelijk merkbaar ten tijde van de financiële crisis: kranten publiceerden artikelen met titels als “Wellink: Kamer schaadt DNB” (Hofs 2009) en “Politiek klaar met Wellink” (Het Parool 31 juli 2009). Onder andere doordat de Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel in 2010 concludeerde dat DNB op een aantal punten structureel niet goed functioneerde (Kamerstuk 31 980, nr. 4) en de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel vervolgens in 2012 concludeerde dat DNB grove fouten had gemaakt in de beginfase van de financiële crisis, laaide opnieuw een discussie over de positie van DNB op (Kamerstuk 31 980, nr. 61; Van der Walle en Kreling 2012).⁶

Mettertijd werd de positie van DNB een nog groter onderwerp van discussie doordat het takenpakket van DNB werd uitgebreid in reactie op de financiële crisis (De Nederlandsche Bank 2014; De Waard 2014; Schinkel 2014; Minister van Financiën 2016). Deze uitbreiding was volgens experts nodig

⁵ Via het Verdrag van Maastricht is de Europese Unie opgericht (De Raad van de Europese Gemeenschappen en Commissie van de Europese Gemeenschappen 1992). Het Verdrag werd op 7 februari 1992 ondertekend en ging op 1 november 1993 van kracht (Europese Centrale Bank 2009, 5).

⁶ De Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel was een onderzoekscommissie van de Tweede Kamer (naar haar voorzitter ook wel commissie-De Wit genoemd) die naar aanleiding van de financiële crisis onderzoek deed naar de problemen in het Nederlandse financiële stelsel. Na de afronding van dit onderzoek werd de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel ingesteld (wederom naar haar voorzitter ook wel commissie-De Wit genoemd). Deze enquêtecommissie deed onderzoek naar de maatregelen die de Nederlandse overheid tussen september 2008 en januari 2009 nam ter bestrijding van de acute problemen binnen het Nederlandse financiële stelsel.

omdat de crisis had aangetoond dat prijsstabiliteit, de conventionele kernverantwoordelijkheid van een centrale bank, op de lange termijn niet de enige voorwaarde voor macro-economische stabiliteit is (Stark 2011; Minister van Financiën 2012; Liikanen 2013). Critici stelden echter dat wanneer DNB zou worden voorzien van taken die reiken van het bepalen van de rente tot de allocatie van krediet en financiële regulering, het reeds bestaande democratisch tekort binnen DNB zich verder zou ontwikkelen (Schinkel 2014). Volgens hen zou de positie van DNB hierdoor wederom nog maar lastig te legitimeren zijn. Deze tamelijk recent opgelaaide discussie over de positie van DNB roept de vraag op hoe en waarom de positie van DNB eigenlijk wordt gelegitimeerd door de leden van de regering en de Tweede Kamer en of deze politieke legitimering door de oprichting van het ESCB en de financiële crisis is veranderd. Alvorens de antwoorden op deze vragen worden gepresenteerd, wordt hieronder allereerst het gehanteerde theoretisch kader uiteengezet en worden vervolgens in Hoofdstuk 4 de gebruikte data, de onderzoeksmethode en de operationalisering nader toegelicht.

3. Theoretisch kader

3.1 Van Weber tot Barker: theorieën over legitimiteit en legitimering

Om een juist begrip te vormen van het in dit onderzoek centraal staande concept politieke legitimering, worden in deze paragraaf allereerst twee vooraanstaande wetenschappelijke bijdragen over legitimiteit en het daarmee samenhangende concept van legitimering belicht. Vervolgens wordt onderbouwd waarom Bokhorsts typologie van bronnen van legitimiteit in dit onderzoek wordt gebruikt voor de identificatie van de legitimeringsvormen van de positie van DNB die zijn gehanteerd door koning Willem I en later door de regerings- en Tweede Kamerleden. Tot slot wordt in deze paragraaf het concept politieke legitimering nader toegelicht en wordt uitgelegd waarom dit onderzoek zich richt op deze legitimeringsvorm.

Een van de eerste belangrijke bijdragen aan de literatuur over legitimiteit werd in het begin van de twintigste eeuw door Max Weber (1864-1920) geleverd. Weber, een van de grondleggers van de sociologie, bestudeerde hoe machthebbers gezag verkrijgen bij burgers en wanneer burgers bereid zijn om macht te accepteren en te ondersteunen (Weber 1921, 335). Volgens Weber (1921, 122) kan macht worden getransformeerd tot gezag wanneer het als legitiem wordt beschouwd.⁷ In het verlengde hiervan stelde Weber dat machtssystemen enkel stabiel kunnen zijn wanneer individuen geloven in de legitimiteit ervan (Bokhorst 2011, 31). Derhalve percipieerde Weber legitimiteit als het bepalende grondbeginsel voor de validiteit van machtssystemen.

Weber veronderstelde dat gezag uit drie bronnen kan worden verkregen, wat resulteert in de volgende typologie van gezagstypen: traditioneel gezag, charismatisch gezag en rationeel-legalistisch gezag (Van Dinten 2003, 557). Traditioneel gezag omschrijft Weber als macht die wordt gelegitimeerd door het gegeven dat de macht altijd heeft bestaan of voortvloeit uit een officiële traditie, zoals de traditie van erfopvolging in een monarchie. Charismatisch gezag is volgens Weber macht die door burgers wordt gelegitimeerd op basis van persoonlijke eigenschappen van een leider. Hierbij geldt dat bepaalde leiders

⁷ Weber gebruikte de term “legitime Herrschaft” om gezag aan te duiden (Tromp 2007, 160).

met hun persoonlijkheid meer gezag kunnen afdwingen bij burgers dan anderen. Tot slot is rationeel-legalistisch gezag volgens Weber macht die wordt gelegitimeerd op grond van rationele regels en procedures (Bokhorst 2011, 31). Bij dit type gezag wordt macht gelegitimeerd door gehoorzaamheid aan de positie in plaats van aan de persoon die de positie bekleedt, zolang deze persoon is aangesteld of verkozen volgens erkende regels en procedures. Zowel representatieve democratieën als bureaucratieën verkrijgen op deze manier gezag (Leach 2012, 209). Weber stelde dat in veel samenlevingen charismatisch en traditioneel gezag geleidelijk zijn vervangen door rationeel-legalistisch gezag als gevolg van een moderniseringsproces (Bokhorst 2011, 91).

De Britse politicoloog Beetham heeft eveneens een multidimensionale definitie van legitimiteit geïntroduceerd, maar levert daarbij zware kritiek op het academische werk van Weber. Hij noemt Webers werk een “almost unqualified disaster” (Beetham 2013, 8) en stelt dat “the whole Weberian theory of legitimacy has to be left as one of the blindest alleys in the history of social science” (Beetham 2013, 25). Beetham (2013, 11) assumeert dat het niet gaat om het geloof dat mensen hebben in de legitimiteit van macht, maar om de beoordeling van de mate waarin de macht correspondeert met de opvattingen van mensen. Volgens Beetham (2013, 16) is macht legitiem wanneer het voldoet aan vastgestelde regels (rechtsgeldigheid), de regels kunnen worden gerechtvaardigd door te verwijzen naar opvattingen die worden gedeeld door zowel leider als ondergeschikte (normatieve verdedigbaarheid) en er bewijs is van toestemming van de ondergeschikte voor de machtsverhouding in kwestie (consent).

Om te bestuderen hoe en waarom de positie van DNB wordt gelegitimeerd door de leden van de regering en de Tweede Kamer wordt in dit onderzoek niet de typologie van Weber of Beetham gehanteerd, maar de typologie van Bokhorst (2011). Bokhorst stelt dat legitimiteit uit een ethische, juridische, politieke én maatschappelijke dimensie bestaat. Haar typologie van vier kwalitatieve bronnen van legitimiteit vertoont veel raakvlakken met Beethams typologie, maar is nauwkeuriger doordat Bokhorst in haar typologie een nadrukkelijk onderscheid maakt tussen de maatschappelijke en de politieke dimensie van legitimiteit. Deze nauwkeurigheid maakt de typologie van Bokhorst het meest geschikt om te gebruiken in dit onderzoek.

Legitimiteit wordt door Bokhorst (2011, 20) gedefinieerd als “het gerechtvaardigde, wettelijke, politiek erkende en maatschappelijk geaccepteerde recht om gezag uit te oefenen”, en wordt volgens Bokhorst bepaald door “de mate waarin macht ethisch gerechtvaardigd, juridisch gewettigd, door allen politiek erkend en door ondergeschikten maatschappelijk geaccepteerd is”. In dit onderzoek wordt aan de hand van Bokhorsts typologie vastgesteld welke (combinatie van) legitimeringsvorm(en) door koning Willem I werd gehanteerd om de positie van DNB te legitimeren in de periode direct voorafgaand aan de oprichting van DNB (1814) en door de regerings- en Tweede Kamerleden werd gehanteerd in de periode direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB (1998) en tijdens de financiële crisis (2008-2014). Uit deze vaststelling zal blijken of de balans tussen de vier legitimeringsvormen die Bokhorst omschrijft is veranderd in de loop der tijd.

Bokhorsts definitie van legitimiteit impliceert een benadering vanuit zowel het perspectief van de bevolking als het perspectief van de politiek. Door het eerstgenoemde perspectief kan het werk van

Bokhorst, net als dat van Beetham en Weber, worden geplaatst binnen een reeks van politicologisch onderzoek dat is gericht op de externe dimensie van legitimering (Barker 2004, 16). In dergelijk onderzoek wordt gekeken naar de verhouding tussen een leider en zijn volgelingen, waarbij de volgelingen de positie van hun leider al dan niet legitimeren (Barker 2004, 51). Omdat het merendeel van politicologisch onderzoek naar legitimering zich richt op deze dimensie, wordt volgens Barker (2004, 65) een ander essentieel aspect van legitimering, de interne dimensie, veelal buiten beschouwing gelaten. Bij interne legitimering gaat het om de handelingen die bestuurders uitvoeren om aan zichzelf en hun directe omgeving te demonstreren dat ze gerechtvaardigd zijn in het handelingspatroon dat ze volgen. Barker stelt dat de inachtneming van deze legitimeringsvorm onmisbaar is in politicologisch onderzoek, omdat bestuurders zonder interne legitimering, door een gebrek aan zelfvertrouwen, niet kunnen functioneren (zie ook Rothschild 1977, 491).

Dit onderzoek tracht een bijdrage te leveren aan het verhelpen van deze tekortkoming in de literatuur door zich te richten op de politieke legitimering van de positie van DNB. Politieke legitimering behelst een activiteit die wordt uitgevoerd door het politieke bestuur en ten behoeve van het politieke bestuur (Barker 2004, 46). In het geval van dit specifieke onderzoek betreft het de legitimering van de positie van DNB, zijnde een politiek instituut, door koning Willem I en de leden van de regering en de Tweede Kamer, zijnde een deel van het landelijke politieke bestuur van Nederland. Deze activiteit waarbij bestuurders hun eigen instituut legitimeren impliceert een expliciete interne aard. Vanwege deze focus wordt bovendien enkel het politieke perspectief van Bokhorst (2011) gehanteerd om de legitimering van de positie van DNB te bestuderen.

3.2 Het theoretische kader van Alink et al. (2001): verandering door externe gebeurtenissen

Indien uit de toepassing van Bokhorsts typologie blijkt dat de balans tussen de vier legitimeringsvormen van de positie van DNB is veranderd in de afgelopen twee decennia, wordt verwacht dat deze verandering kan worden verklaard aan de hand van een uitwerking van het theoretische kader van Alink, Boin en 't Hart (2001). Het kader van Alink et al. wordt in dit onderzoek als theoretische basis gehanteerd omdat het een waardevolle aanvulling op de historisch institutionalistische benadering levert en een aantal goede operationele handvatten voor het onderzoeken van verandering in de politieke legitimering van de positie van DNB aanreikt. In deze paragraaf wordt allereerst uiteengezet op welke manier het theoretische kader van Alink et al. het historisch institutionalisme aanvult. Vervolgens wordt de inhoudelijke focus van het theoretische kader van Alink et al. belicht en wordt uitgelegd waarom in dit onderzoek is gekozen voor een uitwerking hiervan. Aansluitend hierop worden de drie factoren die volgens Alink et al. kunnen zorgen voor verandering in de politieke opvatting over een beleidssector belicht. Tot slot worden in deze paragraaf twee hypothesen geformuleerd.

Zoals hierboven al werd aangegeven, zijn de theoretische argumenten die Alink et al. aanvoeren in hun kader complementair aan het historisch institutionalisme. De historisch institutionalistische benadering gaat uit van de idee dat de beleidskeuzes die worden gemaakt bij de oprichting van een instituut, een

continue en grotendeels determinerende invloed hebben op het toekomstige beleid van het instituut. Deze centrale idee wordt ook wel beschreven als “padafhankelijkheid” en maakt de historisch institutionalistische benadering tamelijk bruikbaar om institutionele stabiliteit te verklaren (zie onder andere Steinmo, Thelen en Longstreth 1992; King 1995).

Institutionele instabiliteit wordt door historisch institutionalisten veelal verklaard aan de hand van het model van onderbroken evenwicht van Krasner (1984). Het model van Krasner veronderstelt dat instituties worden gekenmerkt door lange periodes van stabiliteit. Deze periodes worden volgens dit model periodiek onderbroken door een kritieke externe gebeurtenis die ervoor kan zorgen dat vaststaande institutionele structuren ontvankelijk worden voor verandering. Wanneer een dergelijke gebeurtenis daadwerkelijk tot het openbreken van vaststaande institutionele structuren leidt, kan zich volgens het model van Krasner een behoorlijk abrupt keerpunt binnen een instituut voordoen (zie ook Hague en Harrop 2010, 55). Dit keerpunt impliceert dat het instituut in kwestie een nieuw institutioneel pad inslaat en wordt in het historisch institutionalisme ook wel een *critical juncture* genoemd (zie onder andere Collier en Collier 1991; Hogan 2006; Yoshimatsu 2015).

Het vermogen van het historisch institutionalisme om instabiliteit te verklaren laat echter te wensen over (Thelen en Steinmo 1992, 15; Peters 2004, 68). Het probleem met het historisch institutionalistische model is namelijk dat de logica van het aangevoerde argument ten tijde van instabiliteit verschuift van “instituties vormen de politiek” naar “de politiek vormt instituties”. Dit betekent dat het historisch institutionalistische model instituties in principe enkel als onafhankelijke variabelen kan benaderen en politieke uitkomsten alleen ten tijde van institutionele stabiliteit kan verklaren (Thelen en Steinmo 1992, 15). Bovendien kan verandering niet alleen worden verklaard door een kritieke externe gebeurtenis die het institutionele evenwicht plotseling onderbreekt en voor rigoureuze institutionele verandering zorgt, maar ook door een reeks van kleinere gebeurtenissen die een gradueel proces van institutionele verandering in gang zet.

In dit onderzoek wordt het theoretische kader van Alink et al. gehanteerd, omdat het inspeelt op de zojuist genoemde tekortkoming binnen het historisch institutionalisme. Alink et al. veronderstellen namelijk dat de mechanismen die volgens het historisch institutionalisme dienen als verklaring voor institutionele stabiliteit, ook aan de basis kunnen liggen van institutionele instabiliteit. Wanneer de omgeving van een instituut immers verandert, maar het instituut het bestaande pad met de daarbij behorende initiële beleidskeuzes blijft volgen, kan ook institutionele instabiliteit ontstaan. Bovendien volgen Alink et al. bij het verklaren van instabiliteit een meer graduele benadering door aan te nemen dat niet alleen kritieke externe gebeurtenissen, maar ook subtielere externe incidenten die zich voordoen op het pad van een instituut verandering kunnen bewerkstelligen. Daarenboven veronderstellen Alink et al. (2001, 287) in hun kader dat een kritieke externe gebeurtenis niet altijd tot grootschalige institutionele verandering zal leiden.

Alink et al. richten zich in hun theoretisch kader hoofdzakelijk op het verklaren van negatieve politieke opvattingen over een beleidssector door negatieve externe gebeurtenissen (crises).⁸ Een beleidssector wordt volgens Alink et al. (2001, 289) gevormd door een institutioneel terrein van actoren, regels en gebruiken die in verband staan met inspanningen van de staat om een bepaalde categorie van sociale kwesties onder de aandacht te brengen. Aan de basis van een dergelijke sector staan de hoogste politieke en bureaucratische functionarissen die de leiding hebben over het overheidsapparaat dat verantwoordelijk is voor de sector. Daarnaast spelen semipublieke en private organisaties die betrokken zijn bij beleidsimplementatie een belangrijke rol. Tot slot is er nog een bredere beleidsgemeenschap die een belang heeft in een beleidssector. Deze gemeenschap bestaat onder andere uit belangenorganisaties, lobbyisten en andere overheidsbemiddelaars die het beleid trachten te beïnvloeden, aldus Alink et al. (2001 289).

Negatieve veranderingen in de politieke opvatting over een beleidssector kunnen volgens Alink et al. (2001, 286-287) optreden door kritieke en/of subtiele externe gebeurtenissen die een proces van delegitimering initiëren (zie ook Ansell, Boin en Farjoun 2015). Hierbij stellen Alink et al. (2001, 290) dat wanneer een dergelijk proces in werking treedt, een beleidssector wordt geconfronteerd met een institutionele crisis: een periode waarin de institutionele structuur van de beleidssector te maken heeft met een sterke afname en ongewoon lage mate van legitimiteit doordat het gevestigde beleidskader, de organisatiestructuren en de manier van besluitvorming en dienstverlening van de beleidssector fundamenteel worden bekritiseerd door politieke actoren die afkomstig zijn uit de sector zelf, zoals ministers, en daarbuiten, zoals media (zie ook Boin en Otten 2000; Boin en 't Hart 2000).⁹ Alink et al. (2001, 293) benadrukken dat de delegitimering van een beleidssector meestal het einde van een geleidelijk proces indiceert, waarin de sector en diens omgeving uit elkaar zijn gedreven.

Gezien vanuit het theoretische perspectief van Barker (2004) is het echter zeer waarschijnlijk dat politici zich niet zullen laten leiden door een negatieve opvatting over een beleidssector en altijd zullen trachten om een beleidssector te blijven legitimeren, omdat politici zelf deel uitmaken van beleidssectoren. Dit impliceert dat wanneer politici een bepaalde beleidssector niet meer legitimeren, zij zichzelf ook niet meer volledig legitimeren. Dientengevolge kan het functioneren van zowel de politici als de beleidssector in zijn geheel worden belemmerd. Aangezien een negatieve externe gebeurtenis een bedreiging vormt voor een valide legitimering van een beleidssector, wordt in dit onderzoek verondersteld dat een dergelijke gebeurtenis politici dwingt een andere legitimeringsvorm van een beleidssector te gaan hanteren. Door de legitimeringsvorm te wijzigen kunnen politici namelijk een passende, valide legitimering van een beleidssector, en daarmee hun zelflegitimering, blijven waarborgen.

Bovendien is in dit onderzoek gekozen voor nog een aanvulling op het theoretische kader van Alink et al., omdat een positieve externe gebeurtenis evengoed tot een verandering in de legitimeringsvorm

⁸ Alink et al. besteden in hun kader ook aandacht aan crisisbeheersingsstrategieën om processen van institutionele delegitimering een halt toe te roepen. Dit onderzoek laat de bespreking van deze strategieën buiten beschouwing, omdat het zich enkel richt op het verklaren van de politieke legitimeringsvorm van de positie van DNB en de eventuele veranderingen daarin. De beantwoording van de vraag hoe DNB een institutionele crisis kan verhelpen aan de hand van een crisisbeheersingsstrategie ligt buiten de reikwijdte van dit onderzoek.

⁹ Dit betekent dat een institutionele crisis zowel uitdagingen voor de interne als de externe legitimiteit van een beleidssector omvat.

van een beleidssector kan leiden. Een positieve externe gebeurtenis kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat een beleidssector niet langer omstreden is, waardoor de hantering van een ethische legitimeringsvorm niet meer noodzakelijk is. Een expliciete verwijzing naar de rechtvaardigheid en moraliteit van een beleidssector is in dat geval immers niet meer nodig om twijfels over de sector weg te nemen.

Daarnaast kan een negatieve externe gebeurtenis ook een positieve verandering in de politieke opvatting over een beleidssector tot gevolg hebben. Een negatieve externe gebeurtenis kan namelijk ook aantonen dat een beleidssector ondanks de omstandigheden goed functioneert. Omgekeerd kan een positieve externe gebeurtenis ook een negatieve verandering in de politieke opvatting over een beleidssector veroorzaken. Door deze ontwikkelingen kunnen politici er eveneens toe gedwongen worden de legitimeringsvorm van een beleidssector aan te passen, teneinde een valide legitimering van de sector, waartoe zij zelf behoren, te kunnen blijven waarborgen. Derhalve wordt het theoretische kader van Alink et al. in dit onderzoek uitgebreid met een positieve dimensie.

Alink et al. (2001, 299) presenteren in hun kader drie goed geoperationaliseerde factoren die volgens hen kunnen zorgen voor de in gang zetting van negatieve verandering in de politieke opvatting over een beleidssector. Omdat in dit onderzoek wordt verondersteld dat verandering in de politieke opvatting over een beleidssector zowel positief als negatief kan zijn en door zowel een positieve als een negatieve externe gebeurtenis veroorzaakt kan worden, zijn de door Alink et al. geformuleerde factoren voorzien van een positieve én een negatieve dimensie. Bovendien wordt in dit onderzoek verondersteld dat politici een andere legitimeringsvorm van een beleidssector zullen gaan hanteren in reactie op deze factoren. Deze factoren kunnen er immers voor zorgen dat de legitimeringsvorm die tot dan toe werd gehanteerd door de politici niet langer geschikt is om een valide legitimering van de beleidssector te kunnen waarborgen. Gezien het beduidende belang dat politici bij een valide legitimering van een beleidssector hebben, wordt aangenomen dat zij in reactie op deze factoren een andere legitimeringsvorm van de beleidssector zullen gaan hanteren.

De eerste factor die Alink et al. (2001, 299) omschrijven behelst een *focusing event* dat kan fungeren als een katalysator voor een verandering in de politieke opvatting over een beleidssector.¹⁰ In positieve zin gaat het bij een *focusing event* over een externe gebeurtenis die sluimerende gevoelens van tevredenheid, vertrouwen en genoegen ten aanzien van de sector kanaliseert en versterkt. In negatieve zin betreft een *focusing event* daarentegen een externe gebeurtenis die sluimerende gevoelens van ontevredenheid, wantrouwen en verontwaardiging ten aanzien van de sector kanaliseert en versterkt.

Ten tweede kan “verwijtbaar falen” volgens Alink et al. (2001, 299) een bepalende factor zijn voor verandering in de politieke opvatting over een beleidssector. Deze prestatiefactor wordt in dit onderzoek als een reactie op de eerste factor beschouwd, omdat de prestaties van een instituut onder de aandacht worden gebracht door het plaatsvinden van een *focusing event*. Alink et al. stellen dat wanneer een prestatietekort in een beleidssector optreedt als een direct gevolg van te voorziene en te voorkomen fouten in de

¹⁰ Een *focusing event* is een externe gebeurtenis die voorafgaat aan een *critical juncture*. Deze gebeurtenis kan ervoor zorgen dat vaststaande institutionele structuren ontvankelijk worden voor verandering. Wanneer deze gebeurtenis daadwerkelijk tot het openbreken van vaststaande institutionele structuren leidt, kan zich een behoorlijk abrupt keerpunt binnen een beleidssector voordoen. Dit keerpunt wordt in het historisch institutionalisme een *critical juncture* genoemd (Collier en Collier 1991; Hogan 2006; Yoshimatsu 2015).

beleidsvorming en/of -implementatie, de legitimiteit van de sector snel kan afnemen (zie ook Bovens en 't Hart 1996). Wanneer er daarentegen boven verwachting wordt gepresteerd door een beleidssector als een direct gevolg van een uitmuntende beleidsvorming en/of -implementatie, kan de legitimiteit van de sector toenemen. De kans dat politici de legitimeringsvorm van een beleidssector aanpassen in reactie op een prestatiefactor is het grootst wanneer het falen of slagen van de sector betrekking heeft op belangrijke maatschappelijke functies van de sector of de kernwaarden van een samenleving (zie Alink et al. 2001, 299).

De derde en tevens laatste veranderingsfactor wordt door Alink et al. (2001, 299-300) als “politieke interventie” beschreven. Politieke interventie omvat de plotselinge bemoeienis van politici met een beleidssector en wordt in dit onderzoek beschouwd als een slotreactie op de eerste twee veranderingsfactoren die Alink et al. beschrijven. *Focusing events* brengen het falen of het slagen van een beleidssector namelijk onder de aandacht, wat aanleiding tot politieke bemoeienis kan geven (zie ook Ellis 1994; Bovens et al. 1998). Net als de eerste twee veranderingsfactoren, kan politieke interventie zowel een positieve als een negatieve aard hebben. Bij positieve politieke interventie wordt aandacht besteed aan de manier waarop het succesvolle functioneren van de beleidssector is verwezenlijkt. Bij negatieve politieke interventie wordt daarentegen opgeroepen tot hervorming binnen de beleidssector. Bovendien wordt dan aandacht besteed aan de schuld van het falen van de sector en de vraag of de sector nog wel vatbaar voor verbetering is.

Op basis van de uitwerking van het theoretische kader van Alink et al. is de eerste hypothese opgesteld. Hypothese 1 houdt in dat een verschuiving in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB het gevolg is van twee externe gebeurtenissen: de oprichting van het ESCB (1998) en de financiële crisis (2008-2014). Er wordt verwacht dat deze twee externe gebeurtenissen van invloed zijn geweest, omdat de in dit onderzoek uitgevoerde politiek-historische analyse van de positie van DNB aannemelijk maakt dat zij een bedreiging voor een valide politieke legitimering van de positie van DNB vormden. Bovendien wordt verwacht dat deze twee externe gebeurtenissen als negatieve *focusing events* hebben gefungeerd die tot beschuldigingen van verwijtbaar falen jegens DNB hebben geleid en een negatieve politieke interventie hebben veroorzaakt, omdat er rondom de oprichting van het ESCB en de financiële crisis sprake was van veel negatieve mediaberichtgeving over DNB (zie onder andere Schlaghecke 1999; Kagie en Oberndorff 2009; Giebels 2010; Van der Walle en Kreling 2012; Fennema 2014; De Hen 2015).

Daarenboven is nog een tweede hypothese opgesteld die los staat van het hierboven beschreven theoretische kader. Het zou immers kunnen zijn dat niet de oprichting van het ESCB en de financiële crisis, maar veranderde politieke machtsverhoudingen, die tot stand zijn gekomen in de periode dat de twee externe gebeurtenissen plaatsvonden, hebben gezorgd voor een verandering in de balans tussen de politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB. Derhalve luidt hypothese 2 dat veranderde politieke machtsverhoudingen in de loop der tijd hebben gezorgd voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB.

4. Operationalisering, onderzoeksmethode en data

Het concept politieke legitimering is in dit onderzoek geoperationaliseerd als de legitimering van de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer.¹¹ Er is gekozen om de legitimering van de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer te onderzoeken, omdat het legitimeren van politieke instituties zoals DNB een inherente en karakteristieke activiteit van een politiek bestuur is (Barker 2004, 30). De legitimering van de positie van DNB door de leden van de Eerste Kamer wordt buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek, hoofdzakelijk omdat de bespreking van dagelijkse politieke gebeurtenissen zoals de financiële crisis grotendeels in de Tweede Kamer plaatsvindt.

Binnen het concept politieke legitimering worden in navolging van Bokhorst (2011, 20) vier vormen onderscheiden. In dit onderzoek is sprake van “ethische legitimering” van de positie van DNB wanneer koning Willem I of een lid van de regering of de Tweede Kamer verwijst naar de rechtvaardigheid en/of moraliteit van de positie van DNB. Van “juridische legitimering” van de positie van DNB is sprake wanneer koning Willem I of een lid van de regering of de Tweede Kamer verwijst naar de wettelijk vastgelegde taken, bevoegdheden en/of verantwoordelijkheden van DNB. Wanneer de positie van DNB wordt erkend door koning Willem I of een lid van de regering of de Tweede Kamer, is er sprake van “politieke legitimering” van de positie van DNB. De positie van DNB wordt erkend als deze door koning Willem I of het lid van de regering of de Tweede Kamer een mandaat krijgt toebedeeld. Tot slot is er sprake van “maatschappelijke legitimering” van de positie van DNB wanneer koning Willem I of een lid van de regering of de Tweede Kamer verwijst naar de acceptatie van de positie van DNB door actoren uit de financiële beleidssector (afgezien van de medewerkers van DNB en koning Willem I/de leden van de regering en de Tweede Kamer zelf).

Om te testen of er de afgelopen twintig jaar een verschuiving in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB heeft plaatsgevonden, worden de resultaten van de inhoudsanalyse van het oprichtingsdocument van DNB (1814), het verslag van het cruciale debat over de oprichting van het ESCB (1998) en de verslagen van de negen cruciale debatten over de financiële crisis (2008-2014) met elkaar vergeleken.¹² De legitimeringsvorm die door koning Willem I werd gehanteerd in het oprichtingsdocument van DNB (Besluit van den Souvereinen Vorst, 25 maart 1814) wordt in dit onderzoek als ijkpunt gehanteerd om een eventuele verandering in de politieke legitimering van de positie van DNB in de afgelopen twintig jaar te kunnen vaststellen. Er is gekozen om deze legitimeringsvorm als ijkpunt te hanteren, omdat de in dit onderzoek uitgevoerde politiek-historische analyse van de positie van DNB erop wijst dat de oprichting van DNB in 1814 tot op heden de meeste invloed op de positie van DNB heeft gehad (zie Bijlage 1).

De verslagen van de cruciale Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis worden in dit onderzoek geanalyseerd omdat de uitgevoerde politiek-historische analyse van de positie van DNB erop wijst dat de oprichting van het ESCB samen met de financiële crisis de meest

¹¹ De leden van de regering en de Tweede Kamer behoren tot de kern van de financiële beleidssector (zie Alink et al. 2001, 289).

¹² Er bestaan geen verslagen van debatten over de oprichting van DNB in 1814, omdat DNB destijds via een Koninklijk Besluit werd opgericht door koning Willem I.

voor de hand liggende gebeurtenissen zijn die sinds de oprichting van DNB in 1814 kunnen hebben zorgen voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB. Uit de politiek-historische analyse is namelijk gebleken dat de positie van DNB voor het eerst in de gehele bestaansgeschiedenis van het politieke instituut ter discussie kwam te staan in de periode rondom de oprichting van het ESCB (1998) (zie onder andere De Leeuwarder Courant 28 april 1998; Schlaghecke 1999). Daarenboven is uit deze analyse gebleken dat een discussie over de positie van DNB vervolgens enkele jaren later, ten tijde van de financiële crisis, opnieuw oplaaide (zie onder andere Het Parool 31 juli 2009; Hofs 2009; Schinkel 2014). De ophef over de positie van DNB die deze twee externe gebeurtenissen hebben veroorzaakt zou ervoor kunnen hebben gezorgd dat de leden van de regering en de Tweede Kamer zich tot twee keer toe genoodzaakt voelden om de positie van DNB op een andere manier te legitimeren, teneinde een valide interne legitimering te kunnen blijven waarborgen.¹³

De verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten zijn verkregen uit een database van de overheid waarin alle parlementaire documenten die vanaf 1814 zijn gepubliceerd te vinden zijn.¹⁴ Vanwege het grote aantal parlementaire stukken waarin DNB voorkomt, is gekozen voor een tamelijk beperkte zoekopdracht in deze database. Binnen drie Tweede Kamerdossiers die als uitermate relevant voor dit onderzoek worden beschouwd zijn op basis van het voorkomen van de term “De Nederlandsche Bank” en/of “DNB” in de tekst, tien verslagen van Tweede Kamerdebatten geselecteerd (zie Bijlage 3.1). Deze debatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis worden als cruciaal voor dit onderzoek beschouwd, omdat de positie van DNB hierin volop is bediscussieerd door de leden van de regering en de Tweede Kamer.

Mocht er daadwerkelijk een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB hebben plaatsgevonden, wordt getracht deze verandering te verklaren. Ten eerste wordt dan onderzocht of de oprichting van het ESCB en de financiële crisis een verklaring kunnen bieden voor de verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB (hypothese 1). Om vast te stellen of deze twee externe gebeurtenissen tot een verandering hebben geleid, zal allereerst door middel van een inhoudsanalyse van de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten onderzocht worden of de leden van de regering en de Tweede Kamer verwijzen naar (gebeurtenissen binnen) de oprichting van het ESCB en de financiële crisis als *focusing events*. Een *focusing event* wordt in dit onderzoek geoperationaliseerd als een gebeurtenis die ervoor zorgt dat sluimerende gevoelens van ontevredenheid/tevredenheid, wantrouwen/vertrouwen en verontwaardiging/genoegen ten aanzien van DNB worden gekanaliseerd en versterkt (zie Alink et al. 2001, 299).

Daarnaast wordt dan in de verslagen beschouwd of de leden van de regering en de Tweede Kamer in reactie op de oprichting van het ESCB en de financiële crisis verwijzen naar positieve of negatieve

¹³ Het zou echter kunnen zijn dat er sinds de oprichting van DNB in 1814 externe gebeurtenissen zijn geweest die al eerder dan 1998 hebben gezorgd voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen. Een uitgebreidere politiek-historische analyse waarin de externe gebeurtenissen die in de tussenliggende 185 jaar hebben plaatsgevonden, zoals de Tweede Wereldoorlog, zorgvuldiger worden beschouwd dient uit te wijzen of dit het geval is. Gezien de beperkte tijdsperiode die voor dit onderzoek beschikbaar was, was het in dit onderzoek niet mogelijk om een dusdanig uitgebreide analyse uit te voeren.

¹⁴ Zie www.statengeneraaldigitaal.nl en www.officielebekendmakingen.nl

prestaties van DNB. Er is sprake van een positieve prestatie wanneer de leden van de regering en de Tweede Kamer vinden dat er boven verwachting wordt gepresteerd door DNB als een direct gevolg van een uitstekende beleidsvorming en -implementatie van DNB. Indien de leden van de regering en de Tweede Kamer daarentegen vinden dat een prestatietekort van DNB is opgetreden als een direct gevolg van te voorziene en te voorkomen fouten in de beleidsvorming en -implementatie van DNB, is er sprake van een negatieve prestatie (zie ook Bovens en 't Hart 1996).

Tot slot wordt in de verslagen nagegaan of de leden van de regering en de Tweede Kamer zich zijn gaan bemoeien met de positie van DNB in reactie op de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (zie Alink et al. 2001, 299-300). Er is sprake van positieve politieke interventie wanneer de leden van de regering en de Tweede Kamer in reactie op de oprichting van het ESCB en de financiële crisis DNB presenteren als een rolmodel voor andere politieke instituties en aandacht besteden aan de manier waarop DNB boven verwachting heeft gepresteerd. Van negatieve politieke interventie is sprake wanneer de leden van de regering en de Tweede Kamer de oprichting van het ESCB en de financiële crisis presenteren als indicatoren voor het grootschalig falen van DNB en oproepen tot hervorming binnen DNB. Bovendien besteden de leden van de regering en de Tweede Kamer bij negatieve politieke interventie aandacht aan de politieke schuld van de problemen en de vraag of DNB nog wel vatbaar voor verbetering is (zie ook Ellis 1994; Bovens et al. 1998).

Ten tweede wordt onderzocht of de verandering in de balans tussen de politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB te verklaren valt door veranderde politieke machtsverhoudingen (hypothese 2). Deze tweede hypothese wordt getest aan de hand van een inhoudsanalyse van de verslagen van de tien cruciale Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis. Om te onderzoeken of de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB is mee veranderd met de gewijzigde politieke machtsverhoudingen, wordt in de verslagen bestudeerd hoe de positie van DNB werd gelegitimeerd door de politici van de verschillende politieke stromingen die deelnamen aan het cruciale debat over de oprichting van het ESCB en de politici van de verschillende politieke stromingen die deelnamen aan de negen cruciale debatten over de financiële crisis. Veranderde machtsverhoudingen worden beschouwd als verklaring voor de verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB wanneer de politici van de verschillende politieke stromingen door de jaren heen dezelfde legitimeringsvorm van de positie van DNB zijn blijven hanteren, maar de verdeling van de Tweede Kamerzetels tussen de politieke stromingen direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB aanzienlijk verschilt van de verdeling van de Tweede Kamerzetels tussen de politieke stromingen tijdens de financiële crisis.¹⁵

¹⁵ Omdat de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van DNB (1814) bestonden beduidend anders zijn dan de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB (1998) en tijdens de financiële crisis (2008-2014) bestonden, kan de invloed van veranderde machtsverhoudingen op de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB enkel gemeten worden door een vergelijking te maken tussen de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB bestonden en de machtsverhoudingen die tijdens de financiële crisis bestonden.

Teneinde de inhoudsanalyse van de geselecteerde documenten zo correct mogelijk uit te voeren, zijn twee codeboeken opgesteld.¹⁶ Het eerste codeboek is opgesteld om de gehanteerde politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB correct te identificeren in het document over de oprichting van DNB en de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (zie Bijlage 2.1). Het tweede codeboek is opgesteld om de drie factoren die mogelijk hebben gezorgd voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen correct te kunnen identificeren in de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten (zie Bijlage 2.2). Door twee van de tien verslagen van de Tweede Kamerdebatten te laten coderen door twee personen (ikzelf en een medestudent) aan de hand van deze codeboeken, is de betrouwbaarheid van de uitgevoerde inhoudsanalyse vastgesteld (zie Babb et al. 2012, 210-212). De twee coëfficiënten van intercodeurbetrouwbaarheid die hieruit zijn voortgekomen (1,00 en 0,86) tonen aan dat de uitgevoerde inhoudsanalyse tamelijk betrouwbaar is (zie Bijlage 2).¹⁷

5. Resultaten en analyse

Allereerst is aan de hand van een inhoudsanalyse met codeboek 1 vastgesteld dat Koning Willem I en de regerings- en Tweede Kamerleden de positie van DNB door de jaren heen continue hebben gelegitimeerd op basis van politieke gronden (zie Tabel 1).¹⁸ Door de continue hantering van een politieke legitimeringsvorm konden koning Willem I en de regerings- en Tweede Kamerleden de positie van DNB legitimeren op basis van het mandaat dat zij zelf aan DNB hadden toegekend. Op deze manier heeft de hantering van deze legitimeringsvorm een belangrijke bijdrage geleverd aan de waarborging van een valide interne legitimering.

Tegelijkertijd tonen de resultaten van de inhoudsanalyse aan dat de politieke legitimeringsvorm in alle drie de periodes een tegenhanger heeft gehad. De bevinding dat koning Willem I en de politici door de jaren heen niet dezelfde combinatie van legitimeringsvormen hebben gehanteerd wijst erop dat er een verschuiving in de balans tussen de vier legitimeringsvormen van de positie van DNB heeft plaatsgevonden. Zoals in Tabel 1 is te zien, hanteerde koning Willem I bij de oprichting van DNB in 1814 een combinatie van een politieke en een ethische legitimeringsvorm. In de periode direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB hanteerden de regerings- en Tweede Kamerleden daarentegen een combinatie van een politieke en een juridische legitimeringsvorm. Vervolgens werd de oorspronkelijke combinatie van

¹⁶ Een codeboek is een instrument waarmee dataspecificaties kunnen worden gedocumenteerd. Het gaat in een codeboek met name om de essentiële distincties tussen definities (Babb et al. 2012, 183).

¹⁷ Volgens Babb (2012, 211) zijn coderingen betrouwbaar als de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid 0,90 of hoger is. Deze waarde is echter vastgesteld op basis van de codering van een aantal documenten. Hoe meer documenten worden gecodeerd, hoe groter de kans is dat de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid 0,90 of hoger is. Gezien de korte tijdspanne van deze studie is de mate van intercodeurbetrouwbaarheid vastgesteld op basis van de codering van slechts twee documenten. Wanneer meer documenten zouden zijn gecodeerd, zou de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid hoogstwaarschijnlijk wel een waarde van 0,90 of hoger hebben bereikt.

¹⁸ Codeboek 1 is opgesteld om de gebruikte vormen van politieke legitimering van de positie van DNB correct te identificeren in het document over de oprichting van DNB en de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (zie Bijlage 2.1).

een politieke en een ethische legitimeringsvorm tijdens de financiële crisis opnieuw gehanteerd door de regerings- en Tweede Kamerleden.

Koning Willem I legitimeerde de positie van DNB in 1814 ook op ethische gronden, omdat de positie van DNB door hem via een Koninklijk Besluit was vastgesteld en daardoor tamelijk controversieel was. Om publieke weerstand tegen dit besluit te voorkomen, koos hij voor een expliciete verwijzing naar de rechtvaardigheid en moraliteit van de positie van DNB. Tegelijkertijd vond de koning de acceptatie van de positie van DNB door actoren uit de financiële beleidssector, en een verwijzing daarnaar in zijn eigen opvatting over de positie van DNB, vermoedelijk niet belangrijk genoeg. DNB werd in 1814 immers opgericht via een Koninklijk Besluit: een besluit waarbij enkel de koning inspraak had. Verder kan het achterwege laten van een juridische legitimeringsvorm door koning Willem I verklaard worden door het gegeven dat de wettelijke taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van DNB op dat moment werden opgesteld en het dus niet mogelijk was voor koning Willem I om daarnaar te verwijzen (zie Bijlage 1).

Tabel 1. De balans tussen de vier legitimeringsvormen die direct voorafgaand aan de oprichting van DNB door koning Willem I, direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB door de regerings- en Tweede Kamerleden en tijdens de financiële crisis door de regerings- en Tweede Kamerleden zijn gehanteerd.

	Ethische legitimering	Juridische legitimering	Politieke legitimering	Maatschappelijke legitimering	Totaal
	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)
Oprichting DNB (1814)	50,00 (1)	0,00 (0)	50,00 (1)	0,00 (0)	100,00 (2)
Oprichting ESCB (1998)	0,00 (0)	44,44 (8)	55,56 (10)	0,00 (0)	100,00 (18)
Financiële crisis (2008-2014)	57,58 (19)	0,00 (0)	42,42 (14)	0,00 (0)	100,00 (33)
N: Aantal keren dat de legitimeringsvorm is gehanteerd (zie Bijlage 2.1).					

Op grond van de gedane bevindingen blijkt de verwachting dat de verandering in de balans tussen de vier legitimeringsvormen van de positie van DNB het gevolg is van de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (hypothese 1) te kloppen. De inhoudsanalyse met codeboek 2 van het verslag van het cruciale debat over de oprichting van het ESCB toont aan dat deze externe gebeurtenis als een *focusing event* is gepresenteerd door de regerings- en Tweede Kamerleden, en dat in reactie daarop, de prestaties van DNB in de Tweede Kamer zijn besproken en politieke interventie is opgetreden (zie Tabel 2).¹⁹ Ondanks dat er maar zeven factoren zijn geïdentificeerd in het verslag van het Tweede Kamerdebat over de

¹⁹ Codeboek 2 is opgesteld om de drie factoren die mogelijk voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB hebben gezorgd correct te identificeren in de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (zie Bijlage 2.2).

oprichting van het ESCB, wordt de aanwezigheid van deze factoren als voldoende beschouwd om te kunnen stellen dat de oprichting van het ESCB de balans tussen de vier legitimeringsvormen van de positie van DNB heeft veranderd. De tamelijk beperkte aantallen waarin de veranderingsfactoren zijn geïdentificeerd in het verslag kunnen hoogstwaarschijnlijk verklaard worden door het feit dat deze factoren zijn geïdentificeerd aan de hand van een inhoudsanalyse van het verslag van slechts één debat. Wanneer de verslagen van meerdere debatten zouden zijn geanalyseerd, zou het aantal geïdentificeerde factoren vermoedelijk hoger liggen.

De verschuiving van een politiek-ethische legitimeringsvorm naar een politiek-juridische legitimeringsvorm kan verklaard worden door het juridische, onomstreden karakter van de oprichting van het ESCB. Het karakter van de oprichting van het ESCB wordt als sterk juridisch beschouwd, omdat deze gebeurtenis voornamelijk aanpassingen in de nationale wetgeving behelsde. Zoals te observeren valt in het verslag van het cruciale debat over de oprichting van het ESCB, stimuleerde de oprichting van het ESCB hoofdzakelijk een debat over de wettelijke taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van DNB. Dit karakter van de oprichting van het ESCB heeft ervoor gezorgd dat de toenmalige leden van de regering en de Tweede Kamer een juridische legitimeringsvorm van de positie van DNB zijn gaan hanteren, teneinde een passende legitimering van de positie van DNB te kunnen blijven waarborgen en daarmee een valide interne legitimering zeker te stellen.

Daarnaast wordt het karakter van de oprichting van het ESCB als tamelijk onomstreden beschouwd, omdat de inhoudsanalyse van het verslag van het cruciale debat over deze gebeurtenis aantoont dat er geen grote politieke controverses over de positie van DNB zijn ontstaan in reactie op de oprichting van het ESCB. Bovendien waren er zowel positieve als negatieve geluiden te horen omtrent de oprichting van het ESCB. Zo werd vertrouwen uitgesproken in het functioneren van DNB op Europees niveau, maar werden ook zorgen geuit over het democratische tekort dat deze internationale ontwikkeling binnen DNB zou vergroten. De verwachting dat de oprichting van het ESCB enkel negatieve veranderingsfactoren met zich mee heeft gebracht blijkt op grond van de bevindingen dus niet te kloppen.

Het onomstreden karakter van de oprichting van het ESCB impliceert dat er op dat moment geen directe aanleiding was voor de leden van de regering en de Tweede Kamer om een ethische en/of maatschappelijke legitimeringsvorm van de positie van DNB te hanteren. Door de afwezigheid van grote controverses over de positie van DNB in deze periode werden de politici immers niet gedwongen om de positie van DNB te legitimeren op gronden die verder reikten dan het mandaat en de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden die de politici zelf aan DNB hadden toegekend. Derhalve was een legitimering van de positie van DNB op enkel politieke en juridische gronden toentertijd geschikt om een valide interne legitimering te kunnen waarborgen.

Tabel 2. De aanwezigheid van de drie veranderingsfactoren in de uitlatingen van de regerings- en Tweede Kamerleden direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB.

	Verwijzing naar <i>focusing event</i>		Verwijzing naar prestaties DNB		Politieke interventie		Totaal
	% (N)		% (N)		% (N)		% (N)
Oprichting ESCB (1998)	42,86 (3)		28,57 (2)		28,57 (2)		100,00 (7)
	Positief	Negatief	Positief	Negatief	Positief	Negatief	
	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	
	66,67 (2)	33,33 (2)	0,00 (0)	100,00 (2)	33,33 (1)	66,67 (2)	
N: Aantal geïdentificeerde factoren (zie Bijlage 2.2).							

De bevindingen van de inhoudsanalyse met codeboek 2 van de verslagen van de negen cruciale Tweede Kamerdebatten over de financiële crisis tonen aan dat de financiële crisis en een aantal daarmee samenhangende incidenten voornamelijk als negatieve *focusing events* zijn gepresenteerd en²⁰, in reactie daarop, de prestaties van DNB veelal zijn bekritiseerd door de regerings- en Tweede Kamerleden en enkel negatieve politieke interventies zijn opgetreden (zie Tabel 3). De verwachting dat de financiële crisis voornamelijk negatieve veranderingsfactoren met zich mee heeft gebracht blijkt op grond van deze bevindingen dus te kloppen. Verder tonen de bevindingen aan dat er procentueel gezien ruim twee keer zoveel factoren zijn geïdentificeerd in de verslagen van de negen cruciale Tweede Kamerdebatten over de financiële crisis als in het verslag van het cruciale Tweede Kamerdebat over de oprichting van het ESCB. Dit impliceert dat de financiële crisis in vergelijking met de oprichting van het ESCB een relatief sterke invloed heeft gehad op de verandering in de balans tussen de vier legitimeringsvormen van de positie van DNB. Het verschil in invloed tussen deze twee externe gebeurtenissen is te verklaren door het gegeven dat de financiële crisis meer impact op de maatschappelijke functie van DNB heeft gehad dan de oprichting van het ESCB (Alink et al. 2001, 299; Kamerstuk 31 980, nr. 61).

De verschuiving van de hantering van een politiek-juridische legitimeringsvorm naar de hantering van een politiek-ethische legitimeringsvorm kan worden verklaard door de door de financiële crisis veroorzaakte diepe twijfels over de positie van DNB. Deze twijfels ontstonden onder meer doordat de financiële crisis volgens de Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel aantoonde dat DNB op een aantal punten structureel niet goed functioneerde (Kamerstuk 31 980, nr. 4). Daarenboven werden deze twijfels nog dieper toen de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel later in de crisis aantoonde dat DNB grove fouten had gemaakt in de beginfase van de financiële crisis (Kamerstuk 31 980, nr. 61). Teneinde een valide interne legitimering te kunnen blijven waarborgen, moesten de twijfels over de positie van DNB weggenomen worden. In een poging hiertoe, hanteerden de leden van de regering en de Tweede Kamer een politieke én een ethische legitimeringsvorm. De ethische legitimeringsvorm bood in dit geval een geschikte aanvulling op de politieke legitimeringsvorm, doordat deze een expliciete verwijzing naar de

²⁰ Enkele voorbeelden van dergelijke incidenten zijn de overname van ABN Amro (2007), de Icesave affaire (2009) en de ondergang van de DSB Bank (2009).

rechtvaardigheid en de moraliteit van de positie van DNB behelst en zo de twijfels over de positie van DNB kon wegnemen.

Een juridische of maatschappelijke legitimeringsvorm had de twijfels over de positie van DNB niet kunnen wegnemen en zou dus niet toereikend genoeg zijn geweest voor de politici om een valide interne legitimering te kunnen blijven waarborgen. Een juridische legitimeringsvorm had de twijfels over de positie van DNB niet kunnen wegnemen omdat deze erg abstract kan overkomen en, zodoende, niet altijd overtuigend is. Daarnaast was een maatschappelijke legitimeringsvorm niet overtuigend geweest omdat de positie van DNB niet langer door alle actoren uit de financiële beleidssector werd geaccepteerd (zie onder andere Kagie en Oberndorff 2009; Kamerstuk 31 980, nr. 4; Van Tuinen 2011; Kamerstuk 31 980, nr. 61).

Tabel 3. De aanwezigheid van de drie veranderingsfactoren in de uitlatingen van de regerings- en Tweede Kamerleden tijdens de financiële crisis.

	Verwijzing naar <i>focusing event</i>		Verwijzing naar prestaties DNB		Politieke interventie		Totaal
	% (N)		% (N)		% (N)		% (N)
Financiële crisis (2008-2014)	29,01 (38)		27,48 (36)		43,51 (57)		100,00 (131)
	Positief % (N)	Negatief % (N)	Positief % (N)	Negatief % (N)	Positief % (N)	Negatief % (N)	
	5,26 (2)	94,74 (36)	2,78 (1)	97,22 (35)	0,00 (0)	100,00 (57)	
N: Aantal geïdentificeerde factoren (zie Bijlage 2.2).							

In Tabel 4 is te zien dat een verandering in de machtsverhoudingen heeft plaatsgevonden in de periode dat de twee externe gebeurtenissen plaatsvonden.²¹ Tegelijkertijd is te zien dat de legitimeringsvorm die de regerings- en Tweede Kamerleden van verschillende politieke stromingen hebben gehanteerd in deze periode niet consistent is geweest; er heeft een duidelijke verschuiving plaatsgevonden van een politiek-juridische legitimeringsvorm naar een politiek-ethische legitimeringsvorm van de positie van DNB.²² Op grond van deze bevindingen wordt hypothese 2 verworpen.

²¹ Zoals in Hoofdstuk 4 al uiteen is gezet, kunnen de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van DNB in Nederland bestonden niet worden vergeleken met de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB en tijdens de financiële crisis in Nederland bestonden. Daarom wordt de invloed van veranderde machtsverhoudingen op de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB in dit onderzoek enkel gemeten door een vergelijking te maken tussen de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB bestonden en de machtsverhoudingen die tijdens de financiële crisis bestonden.

²² Het gegeven dat deze verschuiving enkel waarneembaar is in de verslagen van de debatten over de financiële crisis die tijdens de regeerperiode van kabinet Balkenende IV plaatsvonden kan hoofdzakelijk verklaard worden doordat de regeerperiode van Balkenende IV tamelijk synchroon liep met de beginfase van de financiële crisis in Nederland. In deze beginfase kwamen veel misstanden binnen DNB aan het licht en, zodoende, ontstonden twijfels over de positie van DNB (zie onder andere Het Parool 31 juli 2009; Hofs 2009; Kamerstuk 31 980, nr. 4). Zoals hierboven al uiteen is gezet, zijn de regerings- en Tweede Kamerleden van verschillende gevestigde politieke stromingen in reactie hierop een andere legitimeringsvorm van de positie van DNB gaan hanteren, om de twijfels over de positie van DNB weg te nemen en daarmee een valide interne legitimering te kunnen blijven waarborgen. Tijdens de regeerperiode van kabinet Rutte I was de ophef over de positie van DNB daarentegen minder groot, waardoor de politici niet genoodzaakt waren de positie van DNB expliciet te legitimeren, laat staan op een andere manier.

Desalniettemin kunnen veranderde machtsverhoudingen wel dienen als aanvullende verklaring voor de verandering in de balans tussen de politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB die in de afgelopen twee decennia heeft plaatsgevonden. Het is namelijk zeer waarschijnlijk dat de opkomst van de populistische Partij Voor de Vrijheid (PVV) invloed op deze verandering heeft gehad. Doordat de PVV via de verkiezingen van 2006 negen Tweede Kamerzetels wist te bemachtigen, veranderden de machtsverhoudingen in de Nederlandse politiek aanzienlijk. De Tweede Kamerleden van de PVV zetten zich tamelijk fel af tegen de regerings- en Tweede Kamerleden van de gevestigde politieke stromingen en wakkerden de door de financiële crisis veroorzaakte twijfels over de positie van DNB flink aan (zie bijvoorbeeld de behandeling van het rapport van de Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel die op 14 september 2010 plaatsvond). Het is aannemelijk dat de regerings- en Tweede Kamerleden van verschillende gevestigde politieke stromingen zich hierdoor nog meer genoodzaakt voelden om de twijfels over de positie van DNB weg te nemen door middel van de hantering van een andere legitimeringsvorm, teneinde een valide interne legitimering te kunnen blijven waarborgen.

Tabel 4. De balans tussen de vier legitimeringsvormen per politieke stroming direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB en tijdens de financiële crisis, en de machtsverhoudingen direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB en tijdens de financiële crisis.

		Ethische legitimering	Juridische legitimering	Politieke legitimering	Maatschappelijke legitimering	Totaal
Externe gebeurtenis ²³	Machtsverhoudingen (politieke partijen) (N zetels)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)	% (N)
Oprichting ESCB: Kabinet Kok I (1994-1998)	Liberalen (D66, VVD) (55)	0,00 (0)	75,00 (3)	25,00 (1)	0,00 (0)	100,00 (4)
	Socialisten (PvdA, SP) (39)	0,00 (0)	27,27 (3)	72,73 (8)	0,00 (0)	100,00 (11)
	Confessionelen (CDA, GPV, SGP) (38)	0,00 (0)	100,00 (2)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (2)
	Ecologisten (GroenLinks) (5)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (0)
	Niet deelgenomen aan debat (13)²⁴	x	x	x	x	x
Financiële crisis I: Kabinet Balkenende IV (2007-2010)	Liberalen (D66, VVD) (25)	66,67 (2)	0,00 (0)	33,33 (1)	0,00 (0)	100,00 (3)
	Socialisten (PvdA, SP) (58)	70,00 (14)	0,00 (0)	30,00 (6)	0,00 (0)	100,00 (20)
	Confessionelen (CDA, CU, SGP) (49)	50,00 (2)	0,00 (0)	50,00 (2)	0,00 (0)	100,00 (4)
	Populisten (PVV) (9)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (1)	0,00 (0)	100,00 (1)
	Ecologisten (GroenLinks, PvdD) (9)	100,00 (1)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (1)
Financiële crisis II: Kabinet Rutte I (2010-2012)	Liberalen (D66, VVD) (41)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (0)
	Socialisten (PvdA, SP) (45)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,0 (4)	0,00 (0)	100,00 (4)
	Confessionelen (CDA, CU, SGP) (28)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (0)
	Populisten (PVV) (24)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (0)
	Ecologisten (GroenLinks, PvdD) (12)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	0,00 (0)	100,00 (0)
N: Aantal keren dat de legitimeringsvorm is gehanteerd (zie Bijlage 2.1).						

²³ Direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB werd Nederland geregeerd door kabinet Kok I (1994-1998), gevormd uit de coalitie PvdA, VVD en D66. Ten tijde van de Tweede Kamerdebatten over de financiële crisis die in dit onderzoek zijn geanalyseerd werd Nederland door twee kabinetten geregeerd, namelijk door kabinet Balkenende IV (2007-2010) en kabinet Rutte I (2010-2012). Kabinet Balkenende IV werd gevormd uit de coalitie CDA, PvdA en ChristenUnie en kabinet Rutte I werd gevormd uit de coalitie CDA en VVD, en gedoogd door de PVV.

²⁴ Het Algemeen Ouderen Verbond (AOV), de Centrum Democraten (CD), Reformatorische Politieke Federatie (RPF) en de Unie 55+ hadden ten tijde van het debat over de wijziging van de Bankwet in 1998 samen 13 van de 150 Tweede Kamerzetels. Deze partijen en hun zetelaantallen zijn in Tabel 4 echter niet ingedeeld onder een politieke stroming, omdat ze destijds niet hebben deelgenomen aan het debat.

6. Conclusie

Dit onderzoek trachtte een bijdrage te leveren aan de politiek-wetenschappelijke literatuur over centrale banken en het van Barker (2004) afgeleide concept “interne legitimering” door te onderzoeken hoe en waarom de positie van DNB door de leden van de regering en de Tweede Kamer wordt gelegitimeerd en of de politieke legitimering is veranderd in de afgelopen twee decennia. Allereerst is aan de hand van een inhoudsanalyse met codeboek 1 van het oprichtingsdocument van DNB en de verslagen van de tien cruciale Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis onderzocht hoe en waarom de positie van DNB wordt gelegitimeerd door de leden van de regering en de Tweede Kamer.²⁵ De resultaten van deze inhoudsanalyse hebben aangetoond dat de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB is veranderd in de afgelopen twintig jaar. De balans tussen de legitimeringsvormen verschoof namelijk van politiek-ethisch naar politiek-juridisch en daaropvolgend weer naar politiek-ethisch.

Het theoretische kader van Alink et al. (2001) is in dit onderzoek als basis gehanteerd om deze verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen te verklaren, omdat dit kader een waardevolle aanvulling op de historisch institutionalistische benadering levert en een aantal goede operationele handvatten voor het onderzoeken van verandering in de politieke legitimering van de positie van DNB aanreikt. Op grond van een uitwerking van het theoretische kader van Alink et al. werd verwacht dat de verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB is veroorzaakt door twee externe gebeurtenissen: de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (hypothese 1). Daarnaast werd nog een verwachting geformuleerd die luidt dat veranderde machtsverhoudingen hebben gezorgd voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB (hypothese 2).

Uit de inhoudsanalyse met codeboek 2 is gebleken dat hypothese 1 kan worden aangenomen; de oprichting van het ESCB en de financiële crisis hebben een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB veroorzaakt.²⁶ Deze relatie kan verklaard worden door het gegeven dat de oprichting van het ESCB en de financiële crisis ervoor hebben gezorgd dat de tot dan toe gehanteerde legitimeringsvorm van de positie van DNB niet langer passend was. Omdat dit het functioneren van zowel DNB als de regerings- en Tweede Kamerleden in gevaar bracht, zijn de regerings- en Tweede Kamerleden tot twee keer toe een andere legitimeringsvorm van de positie van DNB gaan hanteren. Op deze manier hebben zij een valide interne legitimering kunnen zekerstellen (zie Barker 2004).

Hypothese 2 wordt op grond van de bevindingen daarentegen verworpen. Desalniettemin kunnen veranderde machtsverhoudingen wel een genuanceerde, aanvullende verklaring vormen voor de veranderingen in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB. Het is namelijk aannemelijk dat de opkomst van de populistische PVV heeft gezorgd voor een versterkte relatie

²⁵ Codeboek 1 is in dit onderzoek opgesteld om de gebruikte vormen van politieke legitimering van de positie van DNB correct te identificeren in het document over de oprichting van DNB en de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (zie Bijlage 2.1).

²⁶ Codeboek 2 is in dit onderzoek opgesteld om de drie factoren die mogelijk voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB hebben gezorgd correct te identificeren in de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis (zie Bijlage 2.2).

tussen de financiële crisis en de verandering in de balans tussen de vier legitimeringsvormen van de positie van DNB. Deze relatie werd versterkt doordat de Tweede Kamerleden van de PVV-fractie de door de financiële crisis veroorzaakte twijfels over de positie van DNB aanwakkerden. Op deze wijze vergrootte de opkomst van de PVV de noodzaak voor de regerings- en Tweede Kamerleden van verschillende gevestigde politieke stromingen om een andere legitimeringsvorm van de positie van DNB te gaan hanteren, teneinde een valide interne legitimering te kunnen blijven waarborgen.

Nochtans kent dit onderzoek enkele beperkingen. Ten eerste kon door een bestuurlijk verschil geen volledige vergelijking worden gemaakt om hypothese 2 te testen. Dit komt doordat Nederland ten tijde van de oprichting van DNB in 1814 werd bestuurd door koning Willem I, terwijl Nederland ten tijde van de oprichting van het ESCB en de financiële crisis werd bestuurd door een direct verkozen parlement en een indirect verkozen regering. Door dit bestuurlijke verschil kon in dit onderzoek enkel een vergelijking worden gemaakt tussen de machtsverhoudingen die direct voorafgaand aan de oprichting van het ESCB bestonden en de machtsverhoudingen die tijdens de financiële crisis bestonden.

Daarnaast zou het kunnen dat er meer dan twee externe gebeurtenissen zijn die invloed hebben gehad op de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB. Ondanks dat de in dit onderzoek uitgevoerde politiek-historische analyse van de positie van DNB erop wijst dat de oprichting van het ESCB en de financiële crisis de meest voor de hand liggende externe gebeurtenissen zijn geweest die sinds de oprichting van DNB hebben kunnen zorgen voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB, is het mogelijk dat er meer invloedrijke externe gebeurtenissen zijn geweest in de periode tussen de oprichting van DNB en de oprichting van het ESCB. Derhalve dient een uitgebreider onderzoek naar de externe gebeurtenissen die in de tussenliggende 185 jaar hebben plaatsgevonden te worden uitgevoerd om de gedane bevindingen te kunnen verifiëren.

Bijlage 1. Een overzicht van de ontwikkelingen in de positie van De Nederlandsche Bank

Dit politiek-historische overzicht is opgesteld om de belangrijkste ontwikkelingen die zich door de tijd heen hebben voorgedaan ten aanzien van de positie van DNB inzichtelijk te maken. Het overzicht laat zien dat de oprichting van het ESCB (1998) en de financiële crisis (2008-2014) de twee meest voor de hand liggende externe gebeurtenissen zijn die sinds de oprichting van DNB in 1814 voor een verandering in de politieke legitimering van de positie van DNB kunnen hebben zorgen.

1814-1863: Via het Octrooi van 1814 werd DNB als circulatiebank opgericht door Koning Willem I. In dit octrooi werden onder andere de grootte van het kapitaal van DNB, de inrichting van het bestuur van DNB en de werkzaamheden van DNB vastgelegd (De Nederlandsche Bank 2016a, 3). Deze werkzaamheden bestonden destijds uit het in disconto nemen van wissels, het sluiten van beleningen op binnenlandse effecten en koopmansgoederen, het drijven van handel in muntmateriaal (inclusief diens vermunting en verwerking) en het optreden als Rijkskassier (Van Zwet 2001, 2).

Als nationale bank zou DNB de Nederlandse economie voornamelijk met kredietverlening weer op de been moeten helpen (De Jong 1930, 36-37). Derhalve fungeerde het instituut in haar beginjaren als circulatiebank van Nederland. Dit houdt in dat DNB als enige bank in Nederland gemachtigd was om bankbiljetten uit te geven (Van Zwet 2001, 4; De Nederlandsche Bank 2016a, 3). De uitvoering van deze taken verliep in de beginjaren van DNB echter niet geheel vlekkeloos. DNB werd gezien als een vreemde eend in de bijt, waardoor bankbiljetten maar moeilijk ingang vonden als standaard betaalmiddel. Het duurde bijna 40 jaar totdat DNB zich alsnog ontwikkelde tot een ware centrale bank die in het gehele land actief was. Door de economische bloei die zich vanaf de jaren 50 van de negentiende eeuw inzette, nam DNB een steeds sterkere positie als kredietverlener in (De Jong 1930, 396).

1838: Het Octrooi van 1814 werd herzien. DNB kreeg opnieuw het recht toegekend om als circulatiebank werkzaam te zijn (Van Zwet 2001, 2).

1863: De Bankwet van 1863 werd ingevoerd, ter vervanging van het Octrooi van 1838. In de Bankwet van 1863 kreeg DNB opnieuw het recht toegekend om als circulatiebank werkzaam te zijn (Van Zwet 2001, 4). Daarnaast werd DNB opgedragen om door het hele land agentschappen te openen (De Jong 1967, 28). Omdat DNB vanaf dit moment in staat was om ook te voorzien in de regionale behoefte aan geld en krediet, kon zij een grote bijdrage leveren aan de groei van het Nederlandse bedrijfsleven (De Nederlandsche Bank 2016a, 4). Deze ontwikkeling bracht de opkomst van het particuliere bankwezen met zich mee, wat ervoor zorgde dat DNB zich aan het eind van de negentiende eeuw langzaam maar zeker ontwikkelde tot toezichthouder (De Jong 1930, 449).

Doordat de oorspronkelijke klanten van DNB, met name bedrijven, de overstap maakten naar particuliere banken met een ruimer dienstenaanbod, stapten particuliere banken op hun beurt steeds vaker naar DNB “om het papier van hun klanten te herdisconteren en hun effectenbezit te belenen waarmee ze

hun eigen kredietverlening aanzienlijk konden uitbreiden” (De Nederlandsche Bank 2016a, 4). De rol van DNB verschoof hierdoor geleidelijk van kredietbank voor het bedrijfsleven naar kredietverschaffer voor het bankwezen. Als gevolg van deze verschuiving werd het voor DNB steeds belangrijker om zicht te hebben op de betrouwbaarheid van banken. Daarom introduceerde DNB allerlei regels voor banken aangaande de verhouding tussen uitgezette kredieten en hun kapitaal (De Nederlandsche Bank 2016a, 4-5). Deze regels hebben de basis gelegd voor het toezichthouderschap dat DNB tot op heden vervult.

1875: De gouden standaard werd ingevoerd (Van Zwet 2001, 4).

1888: Door een wijziging van de Bankwet kreeg de staat een aandeel in de winst van DNB. De aandeelhouders kregen als *praeciput* de eerste vijf procent van de winst, daarna ging de helft tot zeven procent naar de staat (Van Zwet 2001, 5).

1903: Via een wijziging van de Bankwet kwam de winstverdeling nu uit op “een *praeciput* van drie en een half procent bij een aandeel van tweederde voor de staat over het meerdere” (Van Zwet 2001, 5). Bij de onderhandelingen over de winstverdeling werd de merkwaardige positie van DNB voor het eerst goed zichtbaar: enerzijds was DNB een Naamloze Vennootschap met aandeelhouders, anderzijds was DNB gebaseerd op, en daarmee afhankelijk van, een door de staat te verlenen octrooi ” (Van Zwet 2001, 5-6).

1914-1948: DNB werd een particulier naamloos vennootschap met een wettelijk octrooi voor de uitgifte van bankbiljetten. Met betrekking tot de commerciële banken vervulde het instituut een functie van kredietverlening en van materieel toezicht op basis van samenwerking, niet op basis van wettelijk voorschrift (De Vries 1992, 12-13).

1918: Een wijziging van de Bankwet zorgde ervoor dat de winstverdeling driekwart van de overwinst aan de staat toekende. Bovendien werd met deze wetswijziging de mogelijkheid tot beleggen verruimd en werd de beschrijving van de werkzaamheden van DNB gemoderniseerd. Verder werd door middel van deze wetswijziging ook de beschrijving van het bestuur van DNB gemoderniseerd. Deze nieuwe beschrijving behelsde dat de directie van DNB enkel beschikbaar moest zijn voor de bank. Dientengevolge werd een commissie van advies aangesteld om het contact met het bedrijfsleven te onderhouden (Van Zwet 2001, 6).

1936: Nederland liet de gouden standaard los. Dit impliceerde het einde van het metallieke geldstelsel; bankbiljetten konden niet langer worden ingewisseld voor goud (De Nederlandsche Bank 2016a, 6).

1937: Door middel van een wijziging van de Bankwet van 1863 werden de bepalingen over het reservefonds van DNB aangepast. De voornaamste aanpassing binnen deze bepalingen betrof een verhoging van het wettelijk maximum van vijf miljoen gulden naar twintig miljoen gulden. Daarnaast werd de beschrijving van de positie van DNB verder gemoderniseerd (Van Zwet 2001, 7).

1943: De Bankwet van 1937 werd vervangen door een verordening van de Duitse bezetter (Van Zwet 2001, 7).

1945: Na afloop van de Tweede Wereldoorlog werd de Bankwet van 1937 opnieuw ingevoerd. Bij deze “wederinvoering” voegde het kabinet-Schermerhorn enkele bepalingen toe die het karakter van de bestaande wet aanzienlijk veranderde. Zo werd de goedkeuring van de regering voor de benoemingen van directieleden door de aandeelhouders verplicht gesteld en kreeg de minister van Financiën het aanwijzingsrecht toegekend (Van Zwet 2001, 8). Op deze wijze werd de positie van de staat ten aanzien van DNB beduidend versterkt (zie Koninklijk Besluit 1 oktober 1945).

1948: De Bankwet van 1863 werd in zijn geheel vervangen door de nieuw opgestelde Bankwet van 1948. Aan de hand van de Bankwet van 1948 werd DNB genationaliseerd; het instituut was vanaf dit moment een publieke instelling in de vorm van een naamloze vennootschap waarvan de aandelen in handen van de staat zijn (De Vries 1992, 12-13). In de Bankwet van 1948 werd vastgelegd dat het de voornaamste taak van DNB is om “de waarde van de Nederlandse geldeenheid te reguleren op zodanige wijze als voor ’s lands welvaart het meest dienstig is, en daarbij die waarde zoveel mogelijk te stabiliseren” (Bankwet 1948). Daarnaast werd in deze wet vastgelegd dat DNB verantwoordelijk is voor de bankbiljettencirculatie, de bevordering van het buitenlandse betalingsverkeer, de uitoefening van toezicht op kredietinstellingen en de vereenvoudiging van het girale geldverkeer (Van Zwet 2001, 9; De Nederlandsche Bank 2016a, 6).

1952: Door de invoering van de Wet toezicht kredietwezen (Wtk) wordt de verantwoordelijkheid voor het toezicht op financiële instellingen officieel aan DNB toegekend (Ministerie van Financiën 2006, 2; De Nederlandsche Bank 2016a, 8).

1998: De Bankwet van 1948 wordt in zijn geheel vervangen door de nieuw opgestelde Bankwet van 1998. Met de invoering van de Bankwet van 1998 wordt DNB formeel bestuurlijk onafhankelijk van de staat (De Nederlandsche Bank 2016a, 7). De Bankwet is ingegaan op 1 juni 1998, het moment dat de Europese Centrale Bank en het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB) zijn opgericht (Ministerie van Financiën 2006, 2; Van Zwet 2001, 10-11). Het doel van DNB omvat sindsdien nog steeds de handhaving van prijsstabiliteit, maar bestaat nu ter uitvoering van specifieke bepalingen van het Verdrag van Maastricht (het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap). Door de integratie van DNB in het ESCB heeft de minister van Financiën zijn aanwijzingsrecht verloren, zij het in ruil voor “een recht op gegevens of inlichtingen (...) die naar zijn oordeel nodig zijn ter bepaling van het financieel-economisch beleid van de regering” (Van Zwet 2001, 11). Bovendien neemt DNB vanaf dit moment twee bestuursrechtelijke gestalten aan, namelijk als onderdeel van het ESCB en als zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) (De Nederlandsche Bank 2016b).

De nieuwe, dubbele identiteit van DNB die de oprichting van het ESCB met zich meebracht wordt door critici gezien als een versterking van het democratisch tekort dat sinds 1814 binnen DNB heeft bestaan door het ontbreken van een electoraal mandaat. Sinds 1998 beschikt DNB immers noch als onderdeel van het ESCB, noch als ZBO over een (indirect) electoraal mandaat. Als gevolg van dit tweeledige tekort zou de positie van DNB volgens critici nog maar moeilijk te legitimeren zijn (zie onder andere De Haan en Eijffinger 1994; Algemene Rekenkamer 1995; De Leeuwarder Courant 28 april 1998; Schlaghecke 1999). De ophef die in de periode rondom de oprichting van het ESCB bestond over de positie van DNB is opvallend, aangezien de positie van DNB sinds de oprichting van het politieke instituut in 1814 nooit eerder onderwerp van dergelijke grootschalige discussie was geweest.

1999: Vanaf 1 januari 1999 is DNB als onderdeel van het ESCB medeverantwoordelijk voor de formulering en uitvoering van het monetaire beleid in de EU-lidstaten die de euro hebben ingevoerd.

2002: DNB wordt in de hoedanigheid van ZBO verantwoordelijk gesteld voor het prudentiële toezicht op alle financiële instellingen die in Nederland gevestigd zijn (De Nederlandsche Bank 2016b).²⁷ Over deze toezichthouderstaak heeft de minister van Financiën systeemverantwoordelijkheid, wat betekent dat zijn/haar aandacht primair uitgaat naar het functioneren van het toezichtstelsel als geheel (Ministerie van Financiën 2011, 5).

2004: DNB fuseert met de Pensioen- & Verzekeringskamer (PVK) (Ministerie van Financiën 2006, 1).

2008-2014: In september 2008 kwam de Amerikaanse bank Lehman Brothers ten val. Dit wordt veelal gezien als het beginpunt van de financiële crisis (Luyendijk 2015, 35). Deze crisis heeft wereldwijd een enorme impact gehad en wordt derhalve door veel economen beschouwd als de ergste crisis sinds de Grote Depressie in de jaren 30 van de vorige eeuw (Haan 3 april 2008). Toen de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel in 2012 concludeerde dat DNB grove fouten had gemaakt in de beginfase van de financiële crisis, laaide opnieuw een discussie over de positie van DNB op (Van der Walle en Kreling 2012).²⁸ Mettertijd werd de positie van DNB een nog groter onderwerp van discussie doordat het takenpakket van DNB werd uitgebreid in reactie op de financiële crisis (De Nederlandsche Bank 2014; De Waard 2014; Schinkel 2014; Minister van Financiën 2016). Deze uitbreiding was volgens experts nodig omdat de crisis had aangetoond dat prijsstabiliteit, de conventionele kernverantwoordelijkheid van een centrale bank, op de lange termijn niet de enige voorwaarde voor macro-economische stabiliteit is (Stark 2011; Minister van Financiën 2012; Liikanen 2013). Critici stelden echter dat wanneer DNB zou worden voorzien van taken die reiken van het bepalen van de rente tot de allocatie van krediet en financiële regulering, het reeds bestaande democratisch tekort binnen DNB zich verder zou

²⁷ Prudentieel toezicht omvat het toezicht op de soliditeit van financiële ondernemingen (Ministerie van Financiën 2008, 1).

²⁸ De Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel van de Tweede Kamer (naar haar voorzitter ook wel de commissie-De Wit genoemd) deed onderzoek naar de maatregelen die de Nederlandse overheid tussen september 2008 en januari 2009 nam ter bestrijding van de acute problemen binnen het Nederlandse financiële stelsel.

ontwikkelen (Schinkel 2014). Volgens hen zou de positie van DNB hierdoor wederom nog maar moeilijk te legitimeren zijn. Bovendien was de spanning tussen DNB en de leden van de regering en de Tweede Kamer duidelijk merkbaar ten tijde van de financiële crisis: kranten publiceerden artikelen met titels als “Wellink: Kamer schaad DNB” (Hofs 2009) en “Politiek klaar met Wellink” (Het Parool 31 juli 2009).

2013: In reactie op de financiële crisis wordt de Europese bankenunie opgericht, om een bijdrage te leveren aan de financiële stabiliteit in de eurozone. De basis voor de bankenunie wordt gevormd door geharmoniseerde regels voor alle banken in de eurolanden. De ECB en de nationale toezichthouders vormen samen de centrale toezichthouder op de bankenunie. Dit wordt het Single Supervisory Mechanism (SSM) genoemd (Rijksoverheid 2016). Via het SSM is het toezicht op de grootste banken, met een balanstotaal van ongeveer 85 procent van het Europese bankwezen, verplaatst van nationaal naar Europees niveau. Door dit mechanisme hebben de nationale toezichthouders minder invloed op hun nationale banken. Daarnaast vormt het Europees Resolutiemechanisme, het Single Resolution Mechanism (SRM), een centraal onderdeel van de bankenunie. Het SRM is ontwikkeld om wankele systeembanken te kunnen stabiliseren en niet-systeembanken te kunnen sluiten (Jacobs 2013). Tot slot wordt de bankenunie door het Permanent Europees noodfonds, het European Stability Mechanism, gevormd. Via dit mechanisme kan geld worden uitgeleend aan eurolanden met financiële problemen, teneinde de financiële stabiliteit in Europa te waarborgen (Rijksoverheid 2016).

Bijlage 2. Codeboeken

De betrouwbaarheid van de inhoudsanalyse is vastgesteld door twee van de tien verslagen van de geselecteerde Tweede Kamerdebatten te laten coderen door twee personen (ikzelf en een medestudent) aan de hand van de twee codeboeken die hieronder zijn gepresenteerd. De intercodeurbetrouwbaarheid is berekend op basis van de verschillen in de codering. Aan de hand van codeboek 1 zijn 3 van de in totaal 21 geïdentificeerde vormen van politieke legitimering anders gecodeerd door de twee codeurs. Hierdoor bedraagt de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid bij het gebruik van codeboek 1 0,86.²⁹ Aan de hand van codeboek 2 zijn alle 33 geïdentificeerde kenmerken van de drie veranderingsfactoren hetzelfde gecodeerd door de twee codeurs. De coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid bedraagt hierdoor bij het gebruik van codeboek 2 1,00. Deze twee coëfficiënten duiden aan dat de inhoudsanalyse die in dit onderzoek wordt uitgevoerd tamelijk betrouwbaar is.

2.1 Codeboek voor het identificeren van politieke legitimeringsvormen, afgeleid van Bokhorst (2011)

Dit codeboek is opgesteld om de gebruikte vormen van politieke legitimering van de positie van DNB correct te identificeren in het document over de oprichting van DNB en de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis.

De vier vormen van politieke legitimering

1. Ethische legitimering

- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar de juistheid of eerlijkheid (de rechtvaardigheid³⁰) van de positie van DNB.
- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar de behoorlijkheid (de moraliteit³¹) van de positie van DNB.

2. Juridische legitimering

- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar de wettelijk vastgelegde taken van DNB.
- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar de wettelijk vastgelegde bevoegdheden van DNB.

²⁹ Volgens Babb (2012, 211) zijn coderingen betrouwbaar als de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid 0,90 of hoger is. Deze waarde is echter vastgesteld op basis van de codering van een aantal documenten. Hoe meer documenten worden gecodeerd, hoe groter de kans is dat de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid 0,90 of hoger is. Gezien de korte tijdsspanne van deze studie is de mate van intercodeurbetrouwbaarheid vastgesteld op basis van de codering van slechts twee documenten. Wanneer meer documenten zouden zijn gecodeerd, zou de coëfficiënt van intercodeurbetrouwbaarheid hoogstwaarschijnlijk wel een waarde van 0,90 of hoger hebben bereikt.

³⁰ Rechtvaardigheid houdt in dat men niet handelt uit eigen belang. Dit wordt als juist en eerlijk beschouwd (Van Erp 2000, 47).

³¹ "Moraliteit is te omschrijven als de wijze waarop mensen of een cultuur zich verhouden ten opzichte van wat ze als behoorlijk beschouwen" (Van Erp 2000, 177).

- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar de wettelijk vastgelegde verantwoordelijkheden van DNB.

3. Politieke legitimering

- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar het mandaat dat DNB toebedeeld heeft gekregen van de politiek.

4. Maatschappelijke legitimering

- De koning/leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijst/verwijzen naar de acceptatie van de positie van DNB door actoren uit de financiële beleidssector.

2.2 Codeboek voor het identificeren van de drie factoren die voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen kunnen zorgen, afgeleid van Alink et al. (2001)

Dit codeboek is opgesteld om de drie factoren die voor een verandering in de balans tussen de vier politieke legitimeringsvormen van de positie van DNB kunnen zorgen correct te identificeren in de verslagen van de tien geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de oprichting van het ESCB en de financiële crisis.

1. 'Focusing event'

a. Positieve dimensie

- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijzen naar een gebeurtenis die betrekking heeft op de oprichting van het ESCB/financiële crisis en ervoor zorgt dat sluimerende gevoelens van tevredenheid, vertrouwen en/of genoegen ten aanzien van DNB worden gekanaliseerd en versterkt.

b. Negatieve dimensie

- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer verwijzen naar een gebeurtenis die betrekking heeft op de oprichting van het ESCB/financiële crisis en ervoor zorgt dat sluimerende gevoelens van ontevredenheid, wantrouwen en/of verontwaardiging ten aanzien van DNB worden gekanaliseerd en versterkt.

2. Verwijzing naar prestaties van DNB

a. Positieve dimensie

- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer vinden dat er boven verwachting is gepresteerd door DNB als een direct gevolg van de uitstekende beleidsvorming en -implementatie van DNB omtrent de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*).

b. Negatieve dimensie

- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer vinden dat een prestatietekort van DNB is opgetreden als een direct gevolg van te voorziene en te voorkomen fouten in de beleidsvorming en

-implementatie van DNB omtrent de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*).

3. Politieke interventie

a. Positieve dimensie

- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer presenteren de positie van DNB in reactie op de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*) als een indicator voor het succesvolle functioneren van DNB.
- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer besteden in reactie op de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*) aandacht aan de manier waarop het succes binnen DNB is behaald.
- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer presenteren DNB in reactie op de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*) als een rolmodel voor andere instituties uit de financiële beleidssector.

b. Negatieve dimensie

- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer presenteren de positie van DNB in reactie op de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*) als een indicator voor het grootschalig falen van DNB.
- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer besteden in reactie op de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*) aandacht aan de schuld van de problemen bij DNB.
- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer besteden in reactie op de oprichting van het ESCB/financiële crisis (zijnde een *focusing event*) aandacht aan de vraag of DNB nog wel vatbaar voor verbetering is.
- De leden van de regering en/of de Tweede Kamer roepen op tot hervorming binnen DNB in reactie op de oprichting van het ESCB/de financiële crisis (zijnde een *focusing event*).

Bijlage 3. Referenties

3.1 Overzicht van de tien geselecteerde verslagen van Tweede Kamerdebatten

3.1.1 Het geselecteerde Tweede Kamerdebat over de oprichting van het Europees Stelsel van Centrale Banken in 1998

- **Dossier 25 719: Nieuwe bepalingen inzake De Nederlandsche Bank N.V. in verband met het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (Bankwet 1998)**
 - Geopend in: 1997
 - Totaal aantal publicaties: 24
 - Debatten over de positie van DNB: 1
1. Bankwet 1998; Verslag
15-01-1998 | Kamerstuk 25719 nr. 5 | Tweede Kamer

3.1.2 De geselecteerde Tweede Kamerdebatten over de financiële crisis die plaatsvond tussen 2008 en 2014

- **Dossier 31 371: Kredieterisis**
 - Geopend in: 2008
 - Totaal aantal publicatie: 515
 - Debatten over de positie van DNB: 3
1. Debat over de Europese Top
31-10-2008 | Handelingen 2008-2009, nr. 14, pag. 960-1021, datum vergadering: 22-10-2008 | Tweede Kamer
 2. Debat over maatregelen in het kader van de kredieterisis
09-03-2009 | Handelingen 2008-2009, nr. 44, pag. 3855-3909, datum vergadering: 21-01-2009 | Tweede Kamer
 3. Debat over de recente ontwikkelingen met betrekking tot ING
11-03-2009 | Handelingen 2008-2009, nr. 49, pag. 4134-4186, datum vergadering: 03-02-2009 | Tweede Kamer
- **Dossier 31 980: Parlementair onderzoek financieel stelsel**
 - Geopend in: 2009
 - Totaal aantal publicaties: 159
 - Debatten over de positie van DNB: 6
1. Behandeling van het rapport van de Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel (31980, nr. 4) (debat met de commissie)
05-10-2010 | Handelingen 2009-2010, nr. 99, pag. 8030-8055, datum vergadering: 14-09-2010 | Tweede Kamer

2. Voortzetting van de behandeling van het rapport van de Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel (31980, nr. 4) (debat met de commissie)
05-10-2010 | Handelingen 2009-2010, nr. 101, pag. 8112-8129, datum vergadering: 16-09-2010 | Tweede Kamer
3. Voortzetting van de behandeling van het rapport van de Tijdelijke commissie onderzoek financieel stelsel (31980, nr. 4) (debat met de commissie)
05-10-2010 | Handelingen 2009-2010, nr. 101, pag. 8132-8143, datum vergadering: 16-09-2010 | Tweede Kamer
4. Voortzetting van het debat over het eindrapport van de Parlementaire Enquête Financieel Stelsel (Commissie-De Wit) (31980) (debat met de commissie)
23-08-2012 | Handelingen 2011-2012, nr. 102, item 3, datum vergadering: 28-06-2012 | Tweede Kamer
5. Voortzetting van het debat over het eindrapport van de Parlementaire Enquête Financieel Stelsel (Commissie-De Wit) (31980) (debat met de commissie)
23-08-2012 | Handelingen 2011-2012, nr. 102, item 6, datum vergadering: 28-06-2012 | Tweede Kamer
6. Debat over het eindrapport van de Parlementaire Enquête Financieel Stelsel (Commissie-De Wit) (31980) (debat met de commissie)
23-08-2012 | Handelingen 2011-2012, nr. 100, item 16, datum vergadering: 26-06-2012 | Tweede Kamer

3.2 Overige primaire bronnen

- Algemene Rekenkamer. 1995. “Deel 3. Zelfstandige bestuursorganen en ministeriële verantwoordelijkheid.” *Verslag van de Algemene Rekenkamer over 1994 d.d. 30 maart 1995*.
- Autoriteit Financiële Markten. 2016. “Rolverdeling tussen de Nederlandsche Bank en de AFM.” <https://www.afm.nl/nl-nl/over-afm/werkzaamheden/verantwoordelijkheden> (geraadpleegd op 17 maart 2016).
- Bankwet 1948. “Wet van 23 april 1948 houdende nieuwe bepalingen nopens het Statuut van De Nederlandsche Bank N.V. (Bankwet 1948).” Staatsblad nr. I 166.
- Besluit van den Souvereinen Vorst van den 25sten Maart 1814, nr. 105, Staatsblad nr. 40, houdende het Octrooi en Reglement voor de Nederlandsche Bank.
- De Nederlandsche Bank. 2010. “In het spoor van de crisis. Achtergronden bij de financiële crisis.” Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- De Nederlandsche Bank. 2014. “DNB wordt nationale afwikkelingsautoriteit.” 8 juli <http://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieef/dnbulletin-2014/dnb309365.jsp> (geraadpleegd op 8 maart 2016).
- De Nederlandsche Bank. 2016a. “De geschiedenis van DNB.” http://www.dnb.nl/binaries/Geschiedenis%20DNB_tcm46-144511.pdf (geraadpleegd op 1 maart 2016).
- De Nederlandsche Bank. 2016b. “Organisatievorm.” <http://www.dnb.nl/overdnb/organisatie/organisatievorm/> (geraadpleegd op 2 maart 2016).
- De Nederlandsche Bank. 2016c. “Resolutie.” <http://www.dnb.nl/over-dnb/taken/resolutie/> (geraadpleegd op 17 maart 2016).
- De Nederlandsche Bank. 2016d. “Taken.” <http://www.dnb.nl/over-dnb/taken/index.jsp> (geraadpleegd op 2 maart 2016).
- De Nederlandsche Bank. 2016e. “Wie is de baas van DNB?” http://info.dnb.nl/categorie/dnb/vragen/wie_is_de_baas_van_dnb (geraadpleegd op 18 maart 2016).
- De Nederlandsche Bank. 2016f. “Wie waren vroeger de presidenten van De Nederlandsche Bank?” http://info.dnb.nl/vragen/wie_waren_vroeger_de_presidenten_van_de_nederlandsche_bank# (geraadpleegd op 18 maart 2016).
- De Raad van de Europese Gemeenschappen en Commissie van de Europese Gemeenschappen. 1992. “Verdrag betreffende de Europese Unie.” 7 februari. http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_nl.pdf (geraadpleegd op 17 maart 2016).
- Eerste Kamer der Staten-Generaal. 2016. “Taken en positie Eerste Kamer.” https://www.eerstekamer.nl/begrip/taken_en_positie_eerste_kamer (geraadpleegd op 25 maart 2016).

- Europese Centrale Bank. 2009. *De Europese Centrale Bank. Het Eurosysteem. Het Europees Stelsel van Centrale Banken*. Frankfurt am Main: Europese Centrale Bank.
- Kamerstuk 28 165, nr. 56. 2006. “Evaluatieverslag De Nederlandsche Bank NV (DNB).” 28 december.
- Kamerstuk 31 980, nr. 4. 2010. “Verloren krediet.” 10 mei.
- Kamerstuk 31 980, nr. 61. 2012. “Eindrapport van de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel.” 11 april.
- Kamerstuk 32 658, nr. 1. 2011. “Toezicht op afstand. De relatie tussen de minister van Financiën en de financiële toezichthouders De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM).” 11 februari.
- Kamerstuk 33 057, nr. B. 2012. “Regels met betrekking tot de financiering van het toezicht op de financiële markten (Wet bekostiging financieel toezicht); Memorie van antwoord.” 3 april.
- Kamerstuk 33 957, nr. 21. 2016. “Beantwoording schriftelijke vragen over het kostenkader van de AFM en DNB.” 3 maart.
- Koninklijk Besluit van 1 oktober 1945 tot wederinvoering van de Bankwet 1937 (Staatsblad 1937, nr. 401). Staatsblad F 204.
- Parlement en Politiek. 2016. “Zetelverdeling Tweede Kamer 1946-heden.” http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvx6/zetelverdeling_tweede_kamer_1946_heden (geraadpleegd op 24 april 2016).
- Rijksoverheid. 2011. “De Jager versterkt toezicht op DNB en AFM.” 11 februari. <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2011/02/11/de-jager-versterkt-toezicht-op-dnb-en-afm> (geraadpleegd op 19 maart 2016).
- Rijksoverheid. 2016. “Europese bankenunie.” <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/europa-financieel-gezond/inhoud/europese-bankenunie> (geraadpleegd op 18 maart 2016).
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. 2016. “De Nederlandse democratie: de Tweede Kamer.” http://www.tweedekamer.nl/hoewerkt_het/de_nederlandse_democratie/de_tweede_kamer (geraadpleegd op 8 maart 2016).

3.3 Secundaire bronnen

- Alink, F.B. 2006. "Crisis als kans? Over de relatie tussen crises en hervormingen in het vreemdelingenbeleid van Nederland en Duitsland." PhD thesis Utrecht Universiteit.
- Andeweg, R.B. en G.A. Irwin. 2009. *Governance and politics of the Netherlands*. Londen: Palgrave Macmillan.
- Ansell, C., R.A. Boin en M. Farjoun. 2015. "Dynamic conservatism: How institutions change to remain the same." *Institutions and ideals: Philip Selznick's legacy for organizational studies (Research in the sociology of organizations)* 44: 89-119.
- Babb, J., J.B. Manheim, R.C. Rich, L. Willnat en C.L. Brians. 2012. *Empirical political analysis*. Essex: Pearson.
- Bakker, E. de. 2001. *De cynische verkleuring van legitimiteit en acceptatie: een rechtssociologische studie naar de regulering van seizoenarbeid in de aspergeteelt van Zuidoost-Nederland*. Amsterdam: Aksant.
- Barker, R. 2004. *Legitimizing identities: the self-presentations of rulers and subjects*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baumgartner F.R. en B.D. Jones. 1993. *Agendas and instability in American politics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Beetham, D. 1991. *The legitimation of power*. Londen: Palgrave Macmillan.
- Beetham, D. 2013. *The legitimation of power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bierman, B., F. van der Eerden, J. Reijmer, L. Silverentand, J. Sprecher en T. de Wit. 2015. *Hoofdlijnen Wft*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer.
- Black, J. 2009. "Legitimacy and the competition for regulatory share." *LSE Law, Society and Economy Working Papers* 14/2009.
- Boin, R.A. en M. Otten. 2000. "Institutionele crises en hervormingen in beleidssectoren." In R.A. Boin, S. Kuipers en M. Otten (eds.) *Institutionele crises. Breuklijnen in beleidssectoren*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Boin, R.A. en P. 't Hart. 2000. "Institutional crises in policy sectors: An exploration of characteristics, conditions and consequences." In H. Wagenaar (ed.) *Government institutions: effects, changes and normative foundations*. Boston: Kluwer Press, 9-31.
- Bokhorst, A.M. 2014. *Bronnen van legitimiteit. Over de zoektocht van de wetgever naar zeggenschap en gezag*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boulding, K.E. 1969. "The legitimacy of central banks." Opgesteld voor *the steering committee for the fundamental reappraisal of the discount mechanism appointed by the board of governors of the Federal Reserve System*.
https://fraser.stlouisfed.org/docs/historical/federal%20reserve%20history/discountmech/legcent_boilding.pdf (geraadpleegd op 26 mei 2016).
- Bovens, M.A.P. en P. 't Hart. 1996. *Understanding policy fiascoes*. New Brunswick: Transaction.

- Bovens, M.A.P., P. 't Hart en B.G. Peters. 1998. "Explaining policy disasters in Europe: comparisons and reflections." In D. Gray en P. 't Hart (eds.) *Public policy disasters in Western Europe*. Londen: Routledge, 195-214.
- Buiter, W.H. 2014. "Central banks: powerful, political and unaccountable?" CEPR discussion paper 10223.
- Collier, R.B. en D. Collier. 1991. *Critical junctures and historical legacies. Shaping the political arena: critical junctures, the labor movement, and regime dynamics in Latin America*. Princeton: Princeton University Press.
- Cortell, A.P. en S. Peterson. 1999. "Altered states: domestic institutional change." *British Journal of Political Science* 29 (1): 177-203.
- De Leeuwarder Courant. 1998. "De Nederlandsche Bank is geen filiaal." 28 april: 3.
- Dinten, W. van. 2003. *Met gevoel voor realiteit. Over herkennen van betekenis bij organiseren*. Delft: Uitgeverij Eburon.
- Ellis, J. 1994. *Presidential lightning rods: The politics of blame avoidance*. Lawrence: University of Kansas Press.
- Erp, H. van. 2000. *Moraal, geluk en verantwoordelijkheid: Een filosofisch onderzoek naar de betekenis en het object van morele verplichting*. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.
- Fennema, M. 2014. "Nog sneller dan God viel Nout Wellink van zijn voetstuk." *De Volkskrant* 17 januari <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/11204/Meindert-Fennema/article/detail/3578398/2014/01/17/Nog-snel-der-dan-God-viel-Nout-Wellink-van-zijn-voetstuk.dhtml> (geraadpleegd op 6 april 2016).
- George, A.L. en T.J. McKeown. 1985. "Case studies and theories of organizational decision making." In R.F. Coulam en R.A. Smith (eds.) *Advances in information processing in organizations: Research on public organizations*. Greenwich, CT: JAI Press, 21-58.
- Giebels, R. 2010. "Hetze tegen Wellink is schadelijk." *De Volkskrant* 6 juli <http://www.volkskrant.nl/archief/-hetze-tegen-wellink-is-schadelijk~a1011676/> (geraadpleegd op 6 april 2016).
- Haan, F. 2008. "IMF: diepste crisis sinds jaren dertig." *De Volkskrant* 3 april <http://www.volkskrant.nl/archief/imf-diepste-crisis-sinds-jaren-dertig~a913094/> (geraadpleegd op 28 maart 2016).
- Haan, J. de en S. Eijffinger. 1994. "Het democratisch tekort van de Europese Centrale Bank." *Economisch-Statistische Berichten* 79 (3975): 796-799.
- Hague, R. en M. Harrop. 2010. *Comparative government and politics: an introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hen, P. de. 2015. "DNB-president Wellink: een veel gekritiseerde president." *Elsevier* 30 september <http://www.elsevier.nl/Economie/blogs/2015/9/DNB-president-Wellink-een-veel-gekritiseerde-president-2694628W/> (geraadpleegd op 6 april 2016).
- Het Parool. 2009. "Politiek klaar met Wellink." *Het Parool* 31 juli <http://www.parool.nl/binnenland/politiek-klaar-met-wellink~a256379/> (geraadpleegd op 7 maart 2016).

- Hofs, Y. 2009. "Wellink: Kamer schaad DNB." *De Volkskrant* 12 augustus: 7.
- Hogan, J. 2006. "Remoulding the critical junctures approach." *Canadian Journal of Political Science* 39 (3): 657-679.
- Hosli, M.O. 2005. *The Euro: A concise introduction to European monetary integration*. Londen: Lynne Rienner Publishers.
- Jacobs, B. 2013. "Waarom de bankenunie een teleurstelling is." *FTM* 22 december <https://www.ftm.nl/auteur/Bas-Jacobs> (geraadpleegd op 18 maart 2016).
- Jong, A.M. de. 1930. *Geschiedenis van De Nederlandsche Bank. Eerste deel. De Nederlandsche Bank van 1864 tot 1914*. Haarlem: Joh. Enschedé en Zonen.
- Jong, A.M. de. 1967. *Geschiedenis van De Nederlandsche Bank. Tweede tot vierde deel. De Nederlandsche Bank van 1814 tot 1864*. Haarlem: Joh. Enschedé en Zonen.
- Kagie, R. en M. Oberndorff. 2009. "Nout Wellink: We hebben gezien dat er grote gaten zitten in het toezichtstelsel." *Vrij Nederland* 14 maart <https://www.vn.nl/nout-wellink-we-hebben-gezien-dat-er-grote-gaten-zitten-in-het-toezichtstelsel/> (geraadpleegd op 6 april 2016).
- King, D.S. 1995. *Actively seeking work: The politics of unemployment and welfare policy in the United States*. Chicago: University of Chicago Press.
- Koolhaas, M. 2014. Tweehonderd jaar Nederlandsche Bank. Zo oud als het Koninkrijk der Nederlanden." *NPO Geschiedenis* 25 maart <http://www.npogeschiedenis.nl/nieuws/2014/maart/200-jaar-Nederlandsche-Bank.html> (geraadpleegd op 8 maart 2016).
- Krasner, S. 1984. "Approaches to the state: Alternative conceptions and historical dynamics." *Comparative Politics* 16 (2): 223-46.
- Laan, S. van der 2014. "Minister Dijsselbloem: economische crisis is voorbij." *Elsevier* 6 mei. <http://www.elsevier.nl/economie/news/2014/05/minister-dijsselbloem-economische-crisis-is-voorbij-1516975W/> (geraadpleegd op 13 maart 2016).
- Lampert, M. en H. Wijffels. 2012. "Verkenning van veranderingen onder de oppervlakte. Netwerksamenleving biedt route uit crisis." https://www.motivaction.nl/downloads/Motivaction_International__Verkenning_veranderingen_onder_de_oppervlakte_.pdf (geraadpleegd op 10 maart 2016).
- Leach, R. 2012. *The politics companion*. New York: Palgrave Macmillan.
- Liikanen, E. 2013. "The economic crisis and the evolving role of central banks." *Bank for International Settlements* 25 November. Speech gehouden voor de Paasikivi Society in Helsinki. <http://www.bis.org/review/r131128c.htm> (geraadpleegd op 13 maart 2016).
- Lijphart, A. 1999. *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six democracies*. New Haven: Yale University Press.
- Luyendijk, J. 2015. *Dit kan niet waar zijn*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact.
- Peters, B.G. 2004. *Institutional theory in political science: The new institutionalism*. Londen: Continuum.
- Rothschild, J. 1977. "Observations on political legitimacy in contemporary Europe." *Political Science Quarterly* 92 (3): 487-501.

- Schinkel, M. 2014. "IMF stelt onafhankelijkheid centrale banken ter discussie." *NRC* 7 april <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/04/07/imf-stelt-onafhankelijkheid-centrale-banken-ter-discussie> (geraadpleegd op 3 maart 2016).
- Schlaghecke, G.J.C. 1999. "Wellinks zorg over de Europese politieke legitimiteit." *Het Financieel Dagblad* 5 januari: 7.
- Scott, W.R. 1995. *Institutions and organizations*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Stark, J. 2011. "Central banking after the financial crisis." 21 februari. *IMFS Distinguished Lecture* gegeven op de Goethe Universität in Frankfurt am Main. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2011/html/sp110221.en.html> (geraadpleegd op 13 maart 2016).
- Steinmo, S., K. Thelen en F. Longstreth. 1992. *Structuring politics: Historical institutionalism in comparative analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thelen, K. en S. Steinmo. 1992. "Historical institutionalism in comparative politics." S. Steinmo, K. Thelen en F. Longstreth (eds.) *Structuring politics: Historical institutionalism in comparative analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-32.
- Tromp, B. 2007. *De wetenschap der politiek: verkenningen*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Tuinen, H. van. 2011. "Roep financiële toezichthouders in de Tweede Kamer ter verantwoording." 22 november <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/roep-financiele-toezichthouders-in-de-tweede-kamer-ter-verantwoording> (geraadpleegd op 28 februari 2016).
- Vanthoor, W. 2004. *De Nederlandsche Bank 1814-1998. Van Amsterdamse kredietinstelling naar Europese stelselbank*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Waard, P. de. 2014. "IMF: Positie centrale banken wordt anders." *De Volkskrant* 8 april <http://www.volkskrant.nl/archief/imf-positie-centrale-banken-wordt-anders~a3630606/> (geraadpleegd op 3 maart 2016).
- Walle, E. van der en T. Kreling. 2012. "Commissie-De Wit oordeelt grimmig over aanpak bankencrisis." *NRC* 11 april <http://www.nrc.nl/handelsblad/2012/04/11/commissie-de-wit-ordeelt-grimmig-over-aanpak-bankencrisis-1093634> (geraadpleegd op 19 maart 2016).
- Weber, M. 1921. *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. G. Roth en C. Wittich (eds.) (1978). Berkeley: University of California Press.
- Yoshimatsu, H. 2015. "Critical junctures and institution-building: Regional cooperation on free trade and food security in East Asia." *The Pacific Review*: 1-23.
- Zijlstra, S.E. 2009. "Toezichthouders." J.B. Huizink en D. Schoenmaker (eds.) *Leerboek Wft*. Apeldoorn: Maklu.
- Zwet, J.R. van. 2001. "De ontwikkeling van de Bankwet 1814-1998. Van 's Konings oudste dochter tot integrerend onderdeel van het ESCB." *Onderzoeksrapport Wetenschappelijk Onderzoek en Econometrie* 649.